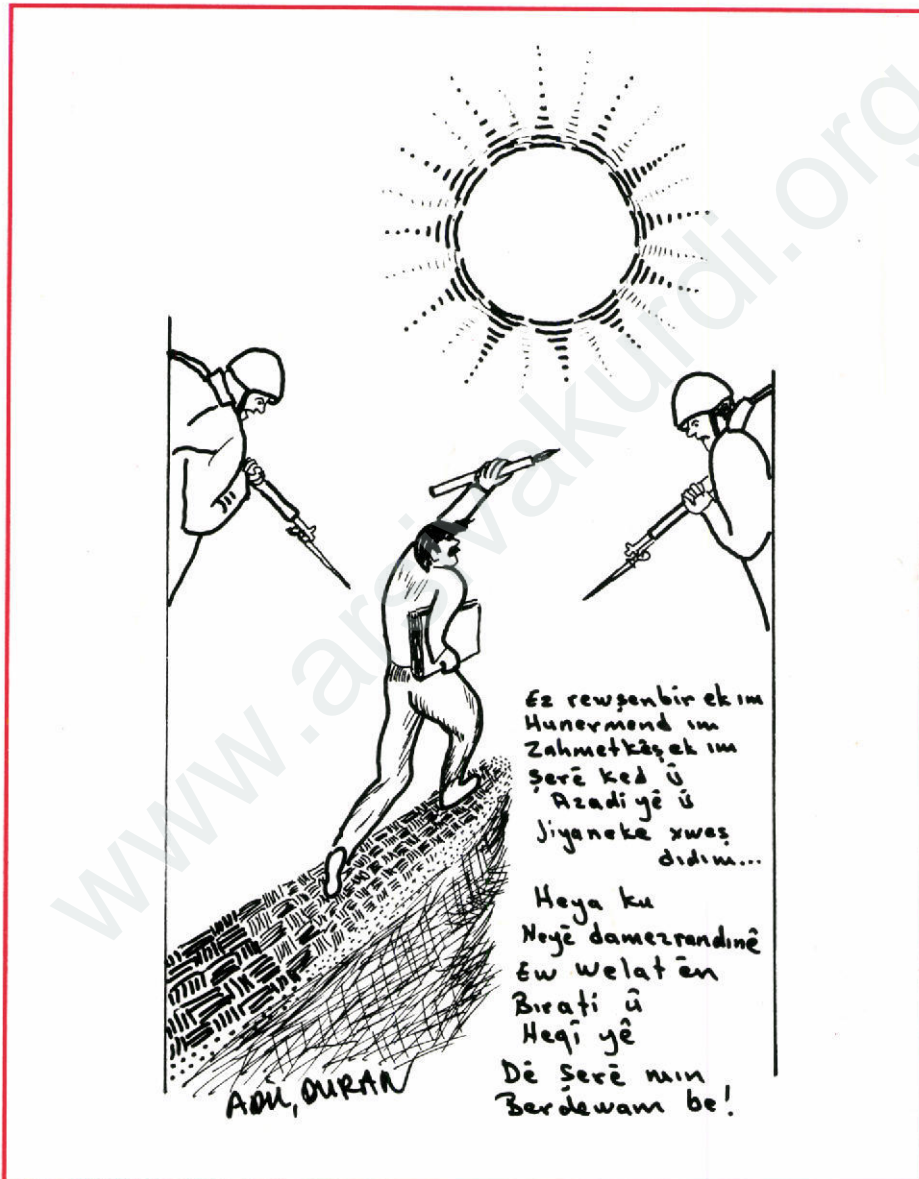

HELWEST

Kovara Kulturî û Literaturî

Helwest - Hejmar / No : 11 - Payiz - 1998

HELWEST

Kovara Kulturî û Lîteraturî

Xwedî û berpirsiyarê giştî

Lokman Polat

Hejmar : 11

Sal : - Payiz - 1998

Çap : Baran Tryckerî

Abonefî : Salek - 150 Kr.

Derveyê Swêdê : 40 §

Postgîro : 9 13 31 - 9

ISSN - 1400 - 9404

Navnîşan / Adres

Tensta Alle 43 - 2tr.

163 64 Spanga - Sweden

Înternet E - Maîl

Sertac - @ hotmaîl. Com

Pergala bergê û rûpelan :

Helwest

Wêneya Bergê

Rewşenbîr

(Wênevan - Adîl Duran)

Ji bilî nivîsên ku li ser navê
Helwestê tên weşandin, her
nivîskarek berpirsiyarê
nivîsa xwe ye.

ÇEND GOTIN

Lokman Polat

Xwendevanên Hêja!

Bi hejmara 11an ve em
dîsan bi hev re ne. Me di
berga vê hejmarê de guhar-
tin çêkir û em dixwazin ji
niha pê ve hendî berga
hemû hejmarên kovarê
weha sade be û di berga
her hejmarê de wêneyeke
balkêş û xweşik hebe.

Ji alî naverokê ve kovara

Helwest dewlemendiya xwe didomîne. Ev hejmar jî wek hejmarên berê ji alî naveroka xwe ve dewlemend e. Heger îmkânên me yên aborî dest bide, ji alî kalîte ve jî em dê kovareke baş û bi kalîte derbixin.

Ji alî kalîte ve bergê hejmara 9an gelek baş bû, lê ya hejmara 10an nebaş bû. (Ji alî naverokê ve hejmara 10an baş e, bi naveroka xwe dewlemend e.) Ev jî ber sedemên aborî weha bû. Em dixwazin bergê kovara Helwestê bi şikleke nûh û hin baştir derbixin. Heger aboneyên kovarê pir bibin, em dê bikaribin kovareke ku ji alî kalîte ve gelek baş be derxin.

Wek her hejmarî, di vê hejmarê de jî nivîsên balkêş hene. Em hêvî dikin ku xwendevan bi dilşadî van nivîsan bixwînin. Kovara Helwest her ku biçe dê giranî bide ser danasîn, analîz û rexneyên edebî. Em dixwazin ku nivîskar û xwendevanên kovara Helwestê di vê babetê de, li ser van mijarên ku me bi nav kir, nivîs binivîsin û bişînin.

Di hejmarên pêşerojê de li ser jiyana û berhemên westayên edebiyata Kurdî em dê lêkolîn, nivîs biweşînin. Divê xwendevan û nivîskarên kovara Helwestê jî niha ve li ser wan binivîsin û nivîs û lêkolînan xwe ji kovara Helwestê re bişînin.

Li ser hunera romanê, şaxên herikandinên edebî û herweha li ser pirs û pirsgerêkên edebî nivîs binivîsin û bişînin. Di hejmara bê de em giranî didin ser roman û trajediyê, di romanê de trajedî çiyê? Li ser vê em li benda nivîsên xwendevanan in.

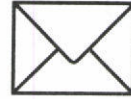
Em dixwazin di her hejmara Helwestê de nivîsên wergerê jî biweşînin. Ziman bi wergerê dewlemend dibe. Kesên wergêrvan nivîsên ku werdigerînin Kurdî - nivîsên kulturî, edebî- bila ji kovara Helwestê re bişînin, ku em biweşînin.

Em li benda dîtin û pêşniyazên xwendevanan in.

Di hejmara bê de, em dê çend nivîsên wergerê û li ser wergerê çend hevpeyvînan balkêş biweşînin.

Hetanî hejmara bê hûn bimînin di xweşiyê de.

NAMEYÊN XWENDEVANAN

Gelek xwendevanên kovara Helwestê li ser hejmar 10an dîtînen xwe diyar kirin. Hinek ji wan weha dibêjin; "Em dizanin rewşa kovarê ya aborî ne baş e. Helbet heger Helwest bi reng derbiketana baştir bû, lê weha be jî tiştek nabe. Ji bo me naveroka kovarê, nivîsên di têde girîng in."

Hinek xwendevan û nivîskarên kovara Helwestê pêşniyaz dikin ku kovara Helwest tenê bibe xwerû kovareke rexnegirîyê. Ew dixwazin ku bila bi pîranî nivîsên rexnegirîyê têde bê weşandin.

Dîtina me jî ew e ku; Helwest bibe kovareke danasîn, analîz û rexneyê. Hinek Kurd hêj jî rexneyê baş fêm nekirine. Fêrê rexneya çêker, rexneya ku feydeyê bigihîne nivîskar û xwendevanan nebûne. Divê Kurd hendî dev ji hesûdiyê, ji rexneyên xirab berdin. Ji bo wê jî em ji nivîskar û xwendevanan daxwaz dikin ku; nivîsên danasîn û analîza berhemên edebî, nivîsên rexnegirîya çêker ya li ser berhemên edebî binivîsin û ji kovara Helwestê re bişûnin.

Nivîsên ku gelek dirêj bin, em dê wek rêzenivîs di kovarê de biweşînin. Li ser pirs û problemên zimanê Kurdî, em dest bi rêzenivîsan dikin û nivîsên li ser aloziya zimanê Kurdî di hejmara bê de diweşînin.

Rûpelên kovara Helwestê ji hemû nivîskarên Kurd re vekiriye. Em li benda nivîsên xwendevan û nivîskarên Kurd in.

REXNEYÊN BI SEWIYE

Ez xwendevanekî kovara Helwestê me. Min kovara Helwestê hejmar 1 heta hejmar 5 bi zewq xwend. Ev cara pêşîn bû ku min dît di kovareke de bê kufur rexneyên edebî yên bi sewiye têne weşandin. Rexneyên weha çêker bikevin nav lîteratura Kurdî gelek baş e û gelek jî girîng e. Hetanî niha li ser navê rexneyê kufur dihatin kirin, rexneyên çêker na, yên hesûdiyê dihatin kirin. Di rexneyên dilreşiyê de kufur wek hacetêke dihat bi kar anîn. Bi ser navê rexneyê şexsiyeta hinek mirovan dihatin rendîcekirin. Rexne şaş hatibû fêmkirin. Li gorî hinekan rexne tenê haceta xirabiyê bû.

Rewşenbîrên me berhemên hev na, li şexsiyetên hevûdu rexne digirtin. Li gorî helwestên îdeolojîk û siyasî rexneyan li hevûdu digirtin. Wexta ku min Helwestê xwend, min ferq kir ku Helwest di helwesta rexnegirîyê de şopeke rast dimeşîne û metodên îlmî, zanîstî pêkîne. Loma jî ez gihîştim vê qeneetê ku kovara Helwest ji pêşveçûnê re vekirîye û di vê şopa xwe ya rast de dê bi ser bikeve. Ez hêvî dikim ku kovara Helwest li ser xêza xwe ya zanîstî weşana xwe her bidomîne. Ez van dîtînen xwe yên di derbarê kovara Helwestê ji der û dora xwe re, ji nas û dostên xwe re jî dibêjim. Min hinek hejmarên kovara Helwestê ji yên ku bi edebîyatê re mijul dibin re şiyand. Ez bi dil û can dibin aboneyê kovara Helwestê û jê re jiyaneke dirêj a weşanê û serketin dixwazim.

Ferît Mîrhaj / Almanyaya

NAMEYEKE GIRÎNG

Li ser guhertina şiklê kovara Helwest'ê ji me re nameyên nûh hatin. Di nameyên xwendevanan de dîtînen cuda hene. Hinek dibêjin kovar wek şiklê berî hîn baş bû, hinek jî dibêjin wek şiklê nûh baştir e.

Ji bo ku xwendevan eleqe nîşan didin û li ser kovara Helwest'ê difikirin û fikrê xwe ji me re dibêjin, em gelek dilşad dibin. Hemû xwendevan dipejirînin ku ji alî estetîk ve şiklê nûh hîn baş e. Me jî Îstanbulê hinek nameyên xwendevanan wergirt. Xwendevanek dibêje: " *Hejmara Helwestê ya dawîn (hejmar 9) kete destê min. Ji aliyê estetîkê ve na, lê ji aliyê navrokê ve bi qasî hejmarên berê nayê.... Ez pê hesiyam ku Helwest radiwest e. Divê miheqeq Helwest weşana xwe bidomîne. Ez xwendevanekî Helwestê me ku bi rastî ez lêdigerim, li benda derketina hejmarên wê yê nûh im.*"

Xwendevanekî Helwest'ê ku bi eslê xwe ne Kurd e, lê bi Kurdî dikare bixwîne û binivîse, Forrest E. McMunn ji me re nameyeke gelek girîng şiyand. Ew di nameya xwe de weha dibêje: "Gelek spas ji bo nameya we û hejmara nehan a Helwest. Ez pir dilşa bûm gava min dît ku weşandina Helwest her berdewam e.

Mixabin hejmara heştan negihaye destê min; Heke Hûn kanibin hejmara heştan jî ji min re bişînin ezê gelek spasdar bim. Nivîsa we ya li ser girtîgeha Amedê balkêş bû.

Herçî dîtînen min ên li ser şiklê nûh ê kovarê, bi rastî ez şiklê berê baştir dihesibînim, û ez hejmara pênc (ya boz) wekî ya herî spehî dibînim. Lê ez jî fam dikim ku şiklê nûh erzantir dibe. Li hember asteng û dijwariyên belavkirina weşanên Kurdî, divê hemû weşangerên Kurd li reyên herî ekonomîk bigerin, heta ku hejmara xwendevanên xwe zêde bibin. Ji vê yekê ez biryara we ya ji bo şiklê nûh wekî biryareke rast û di cî de dibînim.

Ez van ... pirtûkan siparîş dikim.

Di dawiyê de ez dixwazim bêjim ku ez çalakiyên we wekî gelekî giranbiha dinirxînim. Dibe ku xebatên çandî û edebî li gor bizavên siyasî û têkoşîna çekdar hinekî li siyan dimînin, lê bi dîtina min nixên çandî, wekî ziman û edebiyat, wê di wadeya dirêj de bingeha jiyana netewî ya gelê Kurd pêk bînin, û ji vê yekê çalakî û berhemên we ne tenê ji bo roja îroyîn, lê ji bo pêşedemê jî pir girîng in.

Bi hêviya serfiraziya we, ez silavên herî germ dişînim.

Forrest E. McMunn
Amerîkan Embassy / Australia

KOVAR Û XWENDEVAN

Cihan Dîşad

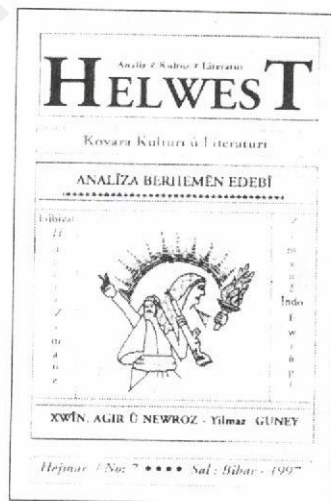
Di kar û xebata weşanvaniyê de ya herf girîng berdewambûna weşanê ye. Ji bo berdewambûna weşanê jî xwendevan pêwîst e. Heger xwendevan li weşanê xwedî dernekeve, nekire, nexwîne, nebe alîkar, ew weşan jiyana xwe ya weşanî nikare bidome.

Pîştî salên 90î li Tirkîyê gelek kovarên baş derketin, lê nikaribûn jiyana xwe ya weşanî bidomînin. Yê ku ji alî dewletê ve dihatin girtin, em li cihê bêlin, piraniya wan kovaran jî alî aborî ve qels diketin û piştî çend hejmaran dihatin girtin.

Li Ewropayê jî gelek kovarên Kurdan û yê Tirkan ji ber sedemên aborî nikaribûne weşana xwe bidomînin, loma jî weşana wan sekiniye. Weşanên bi Tirkî û Kurdî hinek têne firotin, lê yê xwerû bi Kurdî li Ewropayê jî û li welêt jî hindik têne firotin.

Domandina weşana kovaran bi xwendevanan ve girêdayîye. Heger gelek aboneyên kovareke hebe, heger ew kovar baş bê belavkirin û firotin, ew kovar demek dûr û dirêj dikare weşana xwe bidomîne. Kovarên rêxistinên siyasî umirdirêj in, lewra ji ber ku bi pereyên rêxistinan, bi heqê en-

damtiya endaman tên derxistin. Lê kovarên ku ji alî komek mirovên rewşenbîr yê heweskar ve têne derxistin, temenê weşana wan kin e. Kovarên weha baş nayên belavkirin, nayên firotin, aboneyên hindikin, loma umirkin in.

Li Ewropayê bi sedhezaran Kurd hene, bi sedan komeyên kulturî hene, lê çî heyfe ku vana nabin aboneyên kovarên Kurdî, van kovarên Kurdî nakirin û naxwînin. Yê ku kovarên Kurdî derdixin di rûnê xwe de diqijin, bi zerarê kovarê derdixin û dikevin binê deynan. Ez dizanim gava ku hinek kes vê nivîsê bixwînin dê bibêjin "madem ku zirarê dikin, dikevin binê deynan bila dernexin."

Kovar derxistin rîskek e. Heger hinek xwe nedin ber vê rîskê dê kovar dernekevin. Lê heger herkes ji vê rîskê bitirse û kovar dernexe, dê kî derbixe? Herkes bibêje; kovar derxistin zirar e, ez çima xwe bixim binê rîska deyndariyê, wê demê dê kovar dernekevin. Derketina kovarek xwerû bi Kurdî ji bo çand, edebiyat û zimanê Kurdî destketinek e netewayî ye.

Kovarên Kurdî bi fedakariya mirovên dilpak û welatperwer tên weşandinê. Divê her Kurdê dilpak, welatparêz, qîmet û rûmetê bide kovarên ku xwerû bi Kurdî derdikevin. Mirovên welatperwer divê bibin aboneyên kovarên Kurdî.

Me gava dest bi meşana kovara Helwestê kire, me digot qey dê gelek kes bibin abone. Li holê gelek kurdperwer(!), pisporên zimanê Kurdî(!) Lêkolînvânên hessas(!) û gelek Kurdçî(!) hebûn. Me ji wan Kurdçîyan(!) û ji gelek kesan hêvî dikir ku dê miheqeq bibin abone, lê nebûn!....

Kî nebû aboneyên kovara Helwestê? Ew kesên dilnepak, hesûd, dilreş, kurdçiyên sextekar, hinek nivîskarên zimandirêj, kesên nezan yên nivrewşenbîr, yên ku xwe pîspor, zimanzan û lêkolînvân dihesibandin, nebûn aboneyê kovara Helwestê. Ew kesên ku di kovar û rojnameyên cuda de bi dehan, bi sedan, meqale dinivîsandin û pozbilindî dikirin nebûn aboneyê Helwestê. Ew kesên ku bi devoka Botan û ya Hekariyê sond dixwarin û li gorî wan Kurdîya rast tenê ew devoka wan a heremî bû, nebûn abone.

Evana nebûn abone, lê belê kî bû abone? Rewşenbîrên rasteqîn, edebiyathezên bi dil û can, helbestvan, çîrokvan û romannivîserên jîr bûn abone. Xelq -gel- bi xwe bû abone. Kurdên nûhgihaştî, yên ku hewes û entreseya wan ji zanîna çand û edebiyata Kurdî re hebûn bûn

abone. Lêkolînerên biyanî ku fêrî Kurdî bûbûn, bûn abone. Hinek dostên gelê Kurd ku bi dil û can fêrê zimanê Kurdî bûne û bi dilxweşî kovarên Kurdî dixwînin, Alman, Amerîkî, Swîsrî, Holandî bûn abone.

Avula # Kultur # Literatur
HELWEST
Kovara Kulturî û Lîteraturî

ZINDANA AMEDÛ

Me dema dest bi weşana kovara Helwestê kir û me hejmara yekem derxist, me vê hejmara yekem ji gelek Kurdan re bê pere -belaş- şiyand. Me di nameyek de jî diyar kir ku yên ku bibin abone re hejmara duyem û hejmarên din dê bêne şiyandin. Yên ku nebin abone re nayên şiyandin. Hinek bûn abone, hinek nebûn abone. Ev tiştê normal e. Lê ya anormal ew bu ku; mirovek dilreş, hesûd, bê edebî kir û kovarê -hejmara yekem- li me paşve veğerand. Yanê kovarê ji me re paşve şiyand. Bextreşî kir, dilreşî û hesûdiya xwe da nîşandan. Bila nebana abone û hew. Çi pêwîst dikir ku kovarê paşve bişîne. Gelek kes nebûn abone, lê ji wan kesekî kovarê ji me re paşve neşiyand. Kesek vê bêedebiyê nekir.

Me wexta ku dest bi kovara Helwestê kir, gelek kes bi şik û guman bun ku dê Helwest çend hejmar derkeve û bisekine, weşana wê raweste. Lê Helwest nesekiniya. Ew rêveçûna xwe didomîne. Meşa wê ya weşanî hetanî ku li Tirkiyê kovarek bi naverok û çapa xwe bedew be, kovarek wek Helwestê kulturî û lîteraturî derbikeve, dê Helwest jiyana xwe ya weşanê bidomîne. Dema ku kovarek kulturî û lîteraturî li Stenbolê derket û Helwestê jî pêwîst dît alîkariya wê kovarê bike û Helwest xwe di nav kar û xebata wê kovarê de bibîne, wê demê dê Helwest weşana xwe bide rawestandin û alîkariya wê kovarê bike.

TÊGEHÊN ÇAND Û HUNERÊ

Xidirê Uso

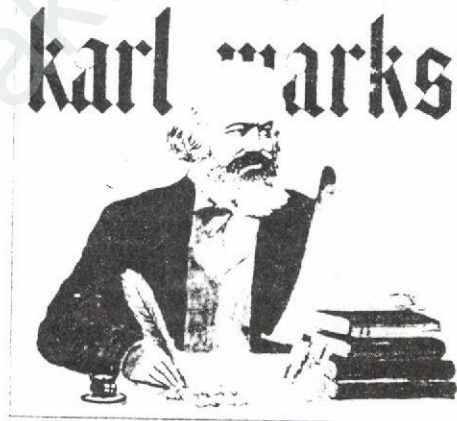
Kovara Helwest di hejmara xwe ya duyem de, di derbarê çand û huner de gengeşîyek vekiribû. Loma ez jî dixwazim di vê mijarê de dîtînen xwe bêjim.

Di derbarê çandê de, daxwîyanîyên ku di Helwestê de hatînin kirin li gorî min jî ne şaş in û lênêrîna Marx wek bîngeha wan tê xwiyakirin. “Çand, li hemberî afirandinên xwezayî, hemû afirandinên mirovan e.”

Gava ku em vê lênêrînê hinekî bi firehî vekin; çand di warê aborî, sîyasî, hunerî, fîlozofî, huquqî, zanyarî û hwd hemû afirandinên civakê yê dîrokî ne.

Gava ku Marx, bi azîna materyalîzma dîrokî, analîza qanûnê avahîyên civakî dike, jêdera çandê avahîya bîngehîn rê dide û wê mîna endamekî avahîya jor dinirxîne. Ji bo ku sazûmanek civakî bê guhertin û yek nû ava bibe, divê ku avahîya bîngehîn ya kevn bê guhertin, her guhertina avahîya bîngehîn, bi

xwe re avahîya jor ya kevn diguherîne, lê dewsa wê yeke li gorî xwe ji nû de ava dike.

Li gorî vê analîza Marx ya zanyarîya civakî, bi guhertina sazûmana civakî re çand jî tê guhertin an li gorî berjewendîyên serwerên sazûmanê tê reformkirin. Wê gavê em dikarin bêjin her sazûman xwedîyê çandek “cûda” an guherandî ye. Lê divê neyê ji bîrê kirin, her çandek nû (bûyî) di malzikê çanda kevn de zîl dide.

Her neteweyek xwedîyê pêvajoya jîyanek dîrokî, civakî û aborîyêk teybetî û cûda ye; loma teybetî û cûdahîya çanda wê, ji yên neteweyên din heye. Mîna ku têgeha “netewe” ku bi serwerîya sazûmana sermîyandarîyê re derketîye holê, her sazûman, li gorî pêşveçûn, guhertin û pêdivîyên xwe têgehên xwe jî dibêrin. Gava ku em behsa çanda navnetewî bikin; ew çanda ku li cîhanê herî pêş de ketîye, an ku tesîrê li her kesî dike û pêwîstîya her civakê pê heye.

Huner, hêza afirandina berhema estetîkî ye. Qewimîn û bûyerên li xwezayê û civakê tîn holê, ku li ser mirovan bandûrek dîyar dikin, her mirovekî ku bi pîsporî û bîrbirinek teybetî vana bi kompozîsyonek afirandêrî şîrove bike û bineqşîne, ku bi wê kompozîsyonê ji nû de li ser hîs û ramanên mirovan bandûrek teybetî rê bide, ji vîna re berhemek hunerî tê gotin.

Weke ku ji wateya wê jî tê zanîn çand, têgehêk gelemperî ya hemû berhemên civakî yên dîrokî, sazûmanî, ramyarî û zanyarî, aborî û hunermendî ye. Têgeha çandê, tenê komek (grûp - bîrr) tiştên layî hev îfade nake, gelek komên ji hev cuda û dûrî hev îfade dike.

Huner, her çiqas pêwendîyê wê bi kom û mijarên din re hebe jî, bêtir teybetî, şexsî û ramyarî ye. Têgeha hunerê, tenê birrek tiştên tayê hev îfade dike. Mîna wêje, wêne, peyker, folklor û hwd.

Meriv nikani çandê mîna darekî û huner jî mîna şaxek darê rê bide. Encax meriv kani çandê mîna daristanek ji gelek bîrrên cûrbecûr daran pêk hatîye, huner jî di wê daristanê de darekê, komek darên ji yek sinifî pêk hatîye rê bide.

Li ser rûpela Helwestê, “Kovara Çand û Edebîyata Kurdî” tê nivîsandin. Mîna ku çawa huner endamekî çandê be, wêje jî endamekî huner e. Eger ji bo huner endamekî çandê ye, loma ne pêwîst e ku bi gotina çandê re bê bi karanîn, ez jî dibêim ku ev lîstikên rast be, wê gavê ji bo ku wêje endamekî huner e, divê ne pêwîst be gotina wêje jî bê nivîsandin; tenê deynin “Kovara Çanda Kurdî”

Li gorî min, heger li ser felsefe, zanistî, dîrok, zîmanzanî û mijarên mîna vana neyê rawestan, ne pêwîst e ku gotina “Kulturê” jî bê nivîsandin. “Wêje” tenê bes e. Na, ji dervî wêje, wê behsa mijarên huner yên din bên kirin, divê gotina “Huner” jî bê nivîsandin.

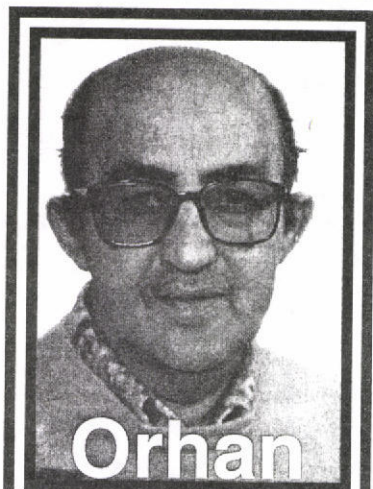
Lokman Polat

**KULTUR
Û
LÎTERATUR**

Derdikeve!

**Helwest
Çanda Nûjen**

Helbestvan, Nivîskar û Rojnamevanê Kurd
Orhan Kotan Wefat Kir

Helbestvan, Nivîskar û Rojnamevanê Kurd Orhan Kotan çû ser heqîya xwe. Wî di 9ê tirmeha 1998ê de li Stockholmê wefat kir. Orhan Kotan di sala 1944an de di dayik bû. Dibistana bilind xwend. Di nav tevgera rizgarîxwaz a Kurdistanê de kar û xebatên siyasî kir. Ew di dema salên 80î û 90î de wek teorîsyeneke Marksîst nivîsên siyasî yên teorîk nivîsî.

Orhan Kotan li gel siyaseyvaniya xwe helbestvan bu jî. Wî sê pirtûkên helbestan weşand. Dengbêj Ahmed Kaya şîrên wî kire kalam û stiriya, ji ber şîrên wî kaseteke stranê derxist.

Orhan Kotan di hêla rojnamevaniyê de jî xebateke hêja kir e. Wî pêşî "Weşanxaneya Komal" di sala 1975ê de vekir. Weşanên Komalê liser çand û dîroka Kurdan pirtûkên hêja weşand. Di sala 1976an de wî û hevalên xwe kovara "Rizgarî" weşandin. Orhan Kotan piştî ku derket derveyê welêt, li Swêdê kovara "Yekîti" û paşê jî rojnameya "Kurdistan Press" weşand. Ew piştî ku vegeriya Tirkîyê, li wir rojnameya "Realîte Press" derxist. Kovara Helwest ji bo wefata Orhan Kotan xemgîniya xwe diyar dike û ji malbata wî re saxiyê dixwaze. Ji bo bîranîna wî, em li jêr helbesteke wî diweşînin.

di van çîyan de nîr
 li stûyê stranên me yên hennekirî hatin xistin
 bi navê biratiya gelan

Ev demek e ez wek neferekî têkoşîna
 netewî û civakî ya li welatê xwe, ji bo
 bicihanîna erkên xwe di kesteleştê
 de me. Li ser vî bingehî her kirinek,
 her helwestek, her fikra ku ketiye ser
 kaxezê ji bo min wek perçeyên dest-
 taneke mezin in.

di van çîyan de zikên jinên biducanî hatin qelîşandin
 di van çîyan de îsîklala tam hat fetisandin
 lê lûle hê sar nebûbûn
 rizgarîxwazên millî dimeşîyan
 pê li serên bi xwîn yên zarokan dikirin
 û dimeşîyan rixgarîxwazên millî
 ji bo qeltîamên millî

.....
 nanê me tunebû
 guleyên me tunebû
 axa me
 ku me bi hezaran can
 û hêvîyekê li serê diçand
 tunebû
 miriyên me wekî çîyan li ser hev vegezîzîn
 û namûsa me di bin lîngan de ma

.....
 Ew bi çaketên xwe yên çerm
 û bi pofînên xwe yên reş
 ordiyên talanker nebûn
 ew neferên kuvayî multîye bûn
 ku me bi hev re nanê reş
 seriyekî pîvaz parve dikir
 û cendekên me, bi şîn û bê civat, li nik hev dihatin
 veşartin
 cendirme, pijangên bi xwîn yên zor û zulmê
 Zîlanê bi xwîn rê nade
 ji hal û hewalê fahm nake
 wey lo, lo, lo, wey lo
 li pey me alayiya siwarî / li ser me makînalî

DI EDEBIYATÊ DE MOTÎFÊN SIYASÎ

Lokman Polat

Edebiyat haceteke ku ji rizgariya netewî re dibe alîkar.

G. Plehanov

Divê di edebiyatê de motîfên siyasî hebe. Têgihiştina edebiyata rizgariya neteweyî bê geş kirin. Li cîhanê, di gelek welatên ku kolonî ne, yan jî girêdayiyê emperyalîzmê ne, enîyên netewayê têt avakirin. Di gel van enîyên neteweyî yên siyasî, enîyên çand, huner û edebiyatê jî têne saz kirin. Pêkanîna enîya êçandî, edebî ji bo têkoşîna rizgariya neteweyî lezahîye, pêngav e. Di demên çûyî de li welatên Asya, afrika û Latîn amerîkayê têkoşîneke şoreşgerî pêk hat û ev têkoşîn û şerê şoreşgerî ji bo pêşveçûna edebiyata rizgariyê zemînek mezin pêkanî. Li ser vê zemîna şoreşgerî, edebiyata rizgariyê gul veda. Şerê rizgariya gelê Kurd jî ji bo edebiyatê zemînek bêhempa ye. Hacet û malzemeyên edebiyatê herî pir li Kurdistanê heye. Ji bo edebiyatê mijar gelek in û nivîskar dikarin van mijarên cure cure ji bo afirandina berhemên edebî wek ham madeyê pêk bînin û li ser van mijar û bûyerên balkêş edebiyatek dewlemend biafrînin. Gelek berhemên edebî yên ku aîde gelên din in, ham madeya wan berhemên ji Kurdistanê ye. Li çî heyfe ku nivîskarên Kurd vê ham madeya ku li Kurdistanê heye nikarin ji bo berhemên xwe pêk bînin.

Heftê sale ku di sê perçeyên Kurdistanê de şerê partîzanî, şerê pêşmergeyê, şerê gerîlatî heye. Li ser vê şerê rizgariya neteweyî hêj jî berhemeke baş, têkûz nehatiye afirandin. Nivîskarên Kurd li ser şer û têkoşîna siyasî û çekdarî ya gelê Kurd kor û lal in. Divê roman, çîrok û helbesta şerê rizgariyê bê nivîsîn. Divê edebiyata rizgariya neteweyî bê afirandin. Û di edebiyata rizgariyê de divê motîfên xurt yên siyasî hebe. Nivîskarek heger ji gelê xwe cuda be, li doza gelê xwe xwedî dernekeve, daxwazên gelê xwe neynê zimên, li ser derd, kul, êş û elemên gelê xwe berhemên edebî neafrîne, ew ji bo gelê xwe, ji bo civakê nikare edebiyateke civakî biafrîne. Nikare edebiyata gelê xwe pêşve bixe û dewlemend bike. Pêwîstiya gelê Kurd bi edebiyata civakî, bi edebiyata rizgariyê heye. Di dema me de edebiyata ji bo edebiyatê tu feydeyek ji gelê Kurd re naynê. Nivîskarên Kurd di nav rûpelên berhemên xwe yê edebî de divê miheqq motîfên siyasî bi kar bînin. Divê edebiyata Kurdî ya ku îro têt afirandin li ser bingeha siyasî, li gorî rewşa gelê Kurd muhtevayek siyasî û edebî pêk bîne.

Çîrokên ku min hetanî niha nivîsiye bi piranî çîrokên ku bi muhteva xwe siyasî ne. Li ser bûyerên siyasî hatine hunandin. Di her çîrokek de ji bo civakê mesajek siyasî heye.

*J*eger mirov ji bo civakê eserên edebî bifafrîne, divê mirov di berhemên xwe yê edebî de bûyerên siyasî binexşîne. 300 sal berê westayê edebiyata Kurdî Ahmedê Xanî di berhema xwe ya nemir "Mem û Zîn"ê de motifên siyasî pêk aniye. Mesajên siyasî û civakî pêşkêşê gelê Kurd kiriye. James Joyce di pirtûka xwe ya bi navê "Yên Dublinî" de jiyana û têkoşîna gelê xwe aniye zimên. Pirsadoza rizgariya Irlandayê kiriye mijara berhema xwe.

Di van demên dawîn de hinek nivîskarên Kurd vê rastiye dîtin û berhemên ku behsa dema me dike, berhemên ku rewşa gelê me radixe ber çavan, berhemên ku behsa şer û têkoşîna gelê Kurd dike afirandin. Romana Mehmed Uzun, "Tarî mîna mirinê, Evîn mîna roniyê", romana Munzur Çem "Ekmeqî de yaktîlar" û berhema min (Lokman Polat) a dawîn "Ey Şehîd, Hey Hebûn" berhemên edebî yê rizgariyê ne. Hinek rewşenbîrên Kurd yê ku di hefs û zindanê de ne; her wekî Şamîl Batmaz, Ali oruç û yê din jî -her çiqas bi tirkî be jî- berhemên edebî a rizgariya netewayî diafirînin.

*B*erhemên min; di hemû pirtûkên min de dîmenek ji şer û têkoşîna gelê Kurd heye. Lehengên çîrokên min bi piranî însanên welatparêz û şoreşger in. Gelekî wan jî egştên ku ji bo rizgariya welatê xwe û azadiya gelê xwe canê xwe kirine feda, mêrxasên jîr in. Ez di berhemên xwe de êş, kul û keder û zehmetiyên wan însanên milîtan, fedekarî û cesûriya wan mirovên mêrxas tînim zimên. Ez dizanim mirovên weha çiqas zehmetî dibînin û çiqas fedekarî dikin.

*N*iha navê wî nayê bîra min, nivîskarekî Tirk digot : "Ez ji ber bûyereke biçûk ku di rojnameyan de derdikeve, dikarim çîrokek binivîsim. Wê bûyera biçûk a di rojnameyê de bi zîmaneke edebî dikim çîrok û diafirînim." Ez jî carna eynê weha dikim. Bûyerên ku di rojnameyên Kurdan de derdikevin, bi zîmanê edebî dinivîsim û wek çîrokek diafirînim. Gelek caran serpêhatiya însanên Kurd bi şçweyêke edebî dinivîsim. Waqîyên civakî bi motifên siyasî dihonim. Hinek kesên mêrxas hene ku bi şer û têkoşîna xwe di nav gel de bûne efsanewî. Jiyan û têkoşîna wan mirovên efsanewî ji bo afirandina berhemên edebî dewlemendiyek e. Ez serpêhatiyên wan kesên efsanewî ji nav edebiyata devkî derdixim û dikim nav edebiyata nivîskî. Ruhê edebî didim pê, bûyerê bi usluba edebî şîrove dikim, li gor metodên edebî, çîrok yan jî serpêhatiyê li hevûdu dihunim û bi vê şeweyê debiyata nivîskî hîn pirtir dewlemend dikim.

Ev rastiya Kurdan e ku; pirtûkên Kurdî zêde nayên xwendin. Xwendevanên weşanên Kurdî gelek hindik in. Ji bo ku gelek kes pirtûkên Kurdî naxwînin, ji naveroka wan pirtûkên Kurdî jî hayidar nînin. Min bi navê "Jin û Zindan" pirtûkeke kurteçîrokan weşand. Min wê pirtûkê îthafê jinên Kurd û bi taybetî jî îthafê du keçên Kurd ku bedena xwe, laşê xwe di pîrbahiya Newrozê de şewitandin re îthaf kiribû. Çîrokên ku di pirtûka min de hatibûn weşandinê çîrokên jiyana û têkoşîna jin û keçên milîtan, keçên

gerîla yên serê çîyan bûn. Gelo vê pirtûka min çend keç û jinên Kurd xwendin? Li ser vê pirtûkê çima tu keçîkek, tu jinek tiştêk negot, tiştêk nenivîsand? Masmediya Kurdan a bi Tirkî -kovar û rojnameyên Tirkofonanyek rêzek jî nivîs li ser vê pirtûkê nenivîsandin. Halbûkî di wê pirtûkê de ji bo azadiya jinan mesajên siyasî hebû. Di wê pirtûkê de di şexsiyeta jinan de rewşa civakî ya Kurdistanê hebû. Di pirtûkê de têkoşîna jina Kurd hebû. Lê ji bo ku pirtûk bi Kurdî bû, nehate xwendin, eleqe nedît, întrese nehat nîşandan. Heger min wê pirtûka li ser jinan bi Kurdî na, lê bi Tirkî binivîsana belkî bi sedan nivîsên danasîn, analîz û nirxandinê dê bihatana weşandin. Lê wê gavê jî ev pirtûka min nedibû aîdê edebiyata Kurdî. Û tiştêkî din; heger ez bi Tirkî bifikirîyama û min pirtûkê bi Tirkî binivîsandana, min dê ewqas baş nenivîsiyana. Bi Kurdî fikrandin û nivîsandin, bi Kurdî hîskirin haz û rengeke cuda dide çîrokên Kurdî.

Berhemên min yên din jî neynika civaka Kurd in, panoramaya berxwedana li dij tehdâ û zilmê ye, helwesta rengê têkoşeriyê ne. Lê çî heyf ku; ji bo ku bi Kurdî hatine nivîsîn nayên xwendin. Min bi tirkî pirtûkeke kurteçîrokî nivîsand û weşand. Navê pirtûkê "Barbar Kasrgas" bû. Ev pirtûk hêj jî ji pirtûkên min yên Kurdî pirtir tê firotin. Niha min dest bi nivîsîna romanek kiriyê. Ez

romanê bi Kurdî dinivîsînim. Navê romanê "Kewa Marî" ye. Heger min vê romanê bi Tirkî binivîsandana û navê wê jî daniyana "Marî Keklîm" belkî bibana bestseler. Ev jî sedemên xwe yên dîrokî û civakî heye. Rewşa civaka Kurd, hal û weziyata kurdan weha ye.

Min pirtûkek bi navê "Mêrxas - serpêhatiyên Kurdî" weşand. Li ser vê pirtûkê di rojnameya "Özgür Politika"yê de nivîsek danasînê derket. Piştî wê nivîsê întrese û eleqederê mezî ji bo pirtûkê hate nîşandan. Pêwendî û eleqeyek baş derket holê. Ev jî girîngiya danasîna pirtûkan di rojnameyên Kurdan de dide xuyakirin. Bi rastî jî gelek girîng e ku rojnameyên rojane û yên hefteyî li ser berhemên edebî yên bi Kurdî nivîsên danasînê binivîsin. Loma jî divê hemû rojname û kovarên Kurdî li ser berhemên edebî yên Kurdî (berhema kîjan nivîskar dibe bila bibe) nivîsên danasînê û yên analîzê biweşînin.

Lê xuya ye ku hêj jî hinek kovarên Kurdî kerr û lalitiya xwe didomînin. Kovara Avaşîn şeş hejmar derketiye di tu hejmareke xwe de behsa tu berhemeke edebî nake. Kovara Jiyana Rewşen, War, Zend û hinek din jî weha ne. Ew jî kor in, kerr in, lal in. Di nav rûpelên xwe de cîh nadin danasîna berheman, li ser berhemên edebî analîz naweşînin. Kovarên çandî, edebî divê ji bo berhemên edebî vatîniyên xwe bînin cîh, bêdeng nemînin. Di vê hêlê de yê ku herî baş wezîfeyên xwe haniye cîh, kovara helwest e. Kovara Helwest bi raman û nêrîna di edebiyatê de analîz û rexne pêşveçûyîne hareket kir û bi vê nêrînê dest bi weşana xwe kir. Kovara Helwestê li gorî fikrê munaqêşe edebiyatê kûr dike, geş dike weşana xwe domand. Kovara Helwest'ê, di pêvajoya jiyana xwe ya weşanî de, mîsyonek baş anî cîh.

Têbinî : Min vê nivîsê di sala 1997'an de nivîsî. Lê ji ber sedemên teknîkî min nivîsê hetanî niha li tu ciheke, di tu weşanek de neweşand. Ev cara yekeme ku ez di kovara Helwest'ê de diweşînim.

BÎYANÎBÛN Û AZADÎ

Nivîs : Cemal Ozçelik - Wergêr : Xidirê Uso

Bîyanîbûn, tevî ku di serî de bi awakî herî vekirî di pêvajoya hilberînê de çêdibe, divê nê gûmankirin ku tenê bi vê qadê ve girêdayî dimîne. Awayê hilberînê û rewşa mirovan ya di pêvajoya hilberînê de, tevî ku awayê pêkanîna jîyana wan ya di hemû waran de şanî dide, di vê pêvajoyê de xwe rêdana bîyanîbûnê, di hemû warên jîyanê yên din jî xwe rê dide.

Di civakê ku pêvajoya bîyanîbûnê dijî, mîna ku her tişt serberjêr bisekine, berevacî dibe; hîlekarî mîna serfiraziyê, tirsonekî mîna zîrekî û zordarî mîna mêrxasîyê tê dîtin.

Di serê her tiştî de pragmatîzm (fêydekarî) û pêvana serfiraziyê tê danîn. Yekî ku serfiraz be, wê gavê "mafedar" e jî. Ev serfirazî ku li ser bêehlaqîyê ava bûbe jî, yên serfiraz tên çepikkirin û bi ser de di civakê de dibe "xwediyê bawerî û rûmetê". Lewra "mîrov bi bahozan re têkildar nabin, ew dinêrin ku wê keştîya xwe bigehînin delav an na".

Di Heskirinê De Biyanîbûn

Bîyanîbûn, ma di peywendiyên "heskirinê" yên ku di warê jiyana me de cihê herî bi rûmet distîne, nayê jîyîn? Mîrov di bijartinên xwe de jî "hebûn" bêtir "xwedî bûnîyê" bibijêre; yekî hemberî wî jî çî şêwe bahozan dijî bêtir binêre ku keştîya xwe digehîne delav an na û jî dêvla ku di asasê mirovî de li keysa ku xwe ji nû de biafirîne bigere, berî her tiştî pêşeroja xwe têxin garantîyê, ma ne bîyanîbûn bi xwe ye?

Lêbelê divê heskirin bi heskirin bê pîvan. Heskirin, encax bi heskirinê bê bersivandin. Lê heskirin herdem hemberê xwe nabîne; gava heskirin heskirinê çêneke, di demê de dibe dilgirêdanek yekalî û her ku diçe bi xwe re dikeve biyanîbûnê. Wekê ku kesê hesdike, girêdan û îdealên di xwe de xwedî dike, derbasî yê hemberî xwe dike û di dawîn de dikeve xapînoka ku ev teybêtîna ne di wî de, di yê hember wî de pêde dibe.

Kesê ku hemû taybetîyên xwe yên delal û bedew derbasî yê hemberî xwe bike, êdî wê xwe bêrûmet û bê wate bibîne. Ji bo vê rewşê derbas bike jî dixwaze bigehîje “ewê” her şêwe sipehîtiyê di xwe de xwedî dike û ku “pê” re bibe yek wê têkeve xapînoka ku ewê jî bibe xwediyê wan taybetîyan lê na... gehîştina wî/wê bê îmkana e. Ew nayê gehîştin û çiqas ew neyê gehîştin jî bilindtir dibe û dibe îlah/îlahe.

Loma yekî ji rûmetên ku bi derbaskirina yekî din re winda kiriye hatiye qetandin, li hemberî xwe û heskirina xwe dikeve biyanîbûnê. Bawerîya bi xwe winda dike û li hemberî hemû warên jîyanê yên din jî dikeve hundir sarîyekê, dilgeşîya jîyanê winda dike. Êdî ji bo wî jîyan vala ye...

Biyaniybûna Netewî

Warên ku biyanîbûn lê tê jîyîn di serî de yek jê jî biyanîbûna li hemberî rûmetên netewî û netewîtiyê ye. Biyanîbûna netewî, di asasê înkara rûmetên netewî an weke ku bi dûrketina ji van rûmetan bi şewekî ne xwedîderketina wan tê jîyîn; di bin navê xwedîderketina rûmetên netewî, tahrîpkirina wan an di warnî gelek teng tîn hepskirin û bi şeweya qetandina ji girêdanên xwe yên organîk ku bi rûmetên gerdûnî ve girêdayî tê jîyîn.

“Neteweperestî”yek ku bi rûmetên madî û manewî yên mirovahiyê afrandîye, bala xwe nede rêça geşbûnîya hemdemî ku gelê cîhanê tê de dimeşe, wê çiqasî kanibe netewa me ji vê çarçova teng xilas bike? Hela hela rûmetên gerdûnî li alîkî bihêle, heta rûmetên netewî jî ne bi tevayî, hinek hêlên wan tenê bingeh bê girtin, ji bo pêvajoya geşbûnîya netewî wê fêdak çawa bibe?

Bi armanca bidestxistina pîvanên gerdûnî, rûmetên netewî yên pîralî bingeh bîn girtin, ji bo biyanîbûna netewî ji holê rabe wê rolekî girîng bistîne. Lê divê neyê ji bîrkerin ku netewe rizgar nebe, biyanîbûna netewî jî bi tûmî ji holê ranabe...

Ji xwe di vê xalê de hinek rêxistinên ji bo rizgarîya netewî têkoşînê didin. Ji faydên netewî yên gelemperî bêtir, bi sedema bingehgirtina faydên xwe yên grûbî yên teng tê dîtin ku pêvajoya biyanîbûn û alozîbûnekê tê jîyîn.

Ji ber sedemên erdnîgarî, sîyasî, mezhebî û zaravên cuda û hwd. ku rewşa welatê me ya bi sedsalan hatîye parçekirin û dabeşkirin, berpirsiyarên gelê me yên sîyasî, carcaran ji nakokîyên navbêna dewletên neyar fêde kiriye û berê xwe dane sîyaseta tifaqîyê. Ev rewşek e tê gehîştin. Lê ku ev lînerîn bibe sîyasetek kronîk, gava bi xwe re li hemberî hêza xwe ya esasî bê bawerîyê bîne û dîsa ev şêwe tifaqî li gorî pêwendî û faydên rêxistinên bi cûre yên yekalî bîn eyarkirin, di têkoşîna netewî de birînen bêderman vedike. Îro ji alîkî dibên em ji dewletên din fêde bikin, ji aliyê din jî xetera ku ji sîyasatên wan yên bi dizî û dûrûdirêjî li ser herêmê, bibin dûvik tê jîyîn.

Ku yekîtiya netewî çênebe û ev yekîti li ser bawerîya bi hêza xwe sîyasetek netewî di demek herî kurt de nexe jîyanê, pêvajoya helandin û aloziya rûmet û destkeftiyên netewî bihêztir dike.

Trajedîya Rewşenbîr û Bîyanîbûn

Di bîyanîbûnê de xaleke berbiçav ya din jî, beşek rewşenbîrê Kurd ku ne hindik, hîna jî bin psîkolojîya "rewşenbîrîya kolonî" derneketine. Ev tîpa rewşenbîr, di hundir hîsek xwe kêr dibîne de, di halê rûhîyetek ku nikane vekirî li rûmetên xwe yê netewî xwedî derê û mîna mafên ku gelên din xwedî ne, gelê xwe ji wî mafî re layiq nabîne.

Rewşeke giyanî ku mîna vîna ya berbeçav jî, di şanîdana otosansorê de derdikeve holê. Hinek nivîskar - rewşenbîr, gava ku li dervî welat an bi navekî cûda dinivîsin hinek lînîrînê xwe vekirî (carna jî bi awakî lêzêdekirin û ajîtatîf) tînin zimên; gava bi nav û nîşan dertên holê, ji dêbla ku bibên "ez vîna diramim, ji bo netewa xwe vîna dixwazim", "baqilî", "taktîk", "giranîti" dibe sitarî ji wan re.

Li welatekî ku bi hezaran mirovên me jîyana xwe wînda kiriye, bi hezaran gund hatiye şewitandin û rûxandin, bi milyonan mirov ji cîh û warên xwe hatiye qewimandin, birçî û perîşan li ber dîwaran mane, ku rewşenbîr mafê tayinkirina çarenûsa netewa xwe vekirî neparêze, ku nebêje ger neteweyên din xwedîyê çî mafî ne divê netewa min jî xwedîyê yek mafî be, ma dikanin mîsyona rewşenbîrîyê pêk bînin? Di nav refên rewşenbîrên Kurd yê ku bi dehsalan têkoşînê didin, çima Îsmail Beşîkçî'nî nû dernayên?

Lêbelê ev rewş tenê bi tirsonektîya rewşenbîrên me nayê îfadekirin. Ji dêbla ku civaka me, di rewşenbîrên xwe bigehîje û li wan xwedî derê, bi piranî wan biçûk dibîne û di rewşên dijwar de dikeve meylek ku wan bitenê bihêle. Di encama vê helwesta neyênî de, rewşenbîr li hember civakê, civak li hember rewşenbîr û hemberî xwe dikeve hundir bîyanîbûnekê û li hemberî êrişên serweran yê li hemberî beşekê, beşeke din vîna pêrsgirêka xwe nabîne û bédeng dimîne.

Hela hela di pêvajonî dîrokî - civakî yê belû de, tevî ku ketin cûdahîya nakokîyên ku hebûn, di rewşên ku ji bo wan nakokîyana çareser bibe, mercên objektîf yê pêwîst ku hîna nestewîyaye, rewşa ku rewşenbîr ketinê ji bo wan tam bûye trajedîyek.

Evana di warê felsefî - ramanî, etîk, estetîk û heta di warê olî de teorîyên mezin an li gorî pîvana geşbûyîna civaka xwe, tevî ku ramanîni berbiçav tînin hesêp geş kirin, dema ronakbîrîyê ya ku wan daye destpêkirin, bi piranî ji alê civakê ve nehatiye pejirandin û bi ser de jî li hember derketinê bi hêrs ev mirovana avêtine dûrê jîyana civakê û bûye sedema ku ew bi çarenûsa xwe re bi tenê bimîne. Ev xaleke girîng e ku divê meriv li ser raweste, ev şêwe ronakxwaz di serî de mîna "dîhn" an "serserîyan" tînin bi navkirin û şermezarkirin.

Endamê Akademîya Zanyarîyan ya Yekîtîya Sovyeta Kevn Yûrî Davîdov li ser vê mijarê welê dibê: "Çarenûsa wî qirnî trajîk bû. Nakokîyên xwe servedayî kiriye, mirov jî anîne rewşek ku jîyanek din dixwazin. Çi mixabin, hêzên civakî yê vî jîyana nû ku tê behskirin ava bike nehatine afirandin. Qirnekî welê, berîya ku basik bide mirovan (bêşik mirovên wê demê yê pêşverû) gelekî berê wan hîni firê bikin... nakokîya di navbêna îdealên mirovên pêşverû û alîyê wan yê "reel", dîtînbare û "bişerm" de û nakokîya objektîf ya di geşbûnîya rastîya madî de, ji şanîdana di "warê mirovî" û pê ve ne tiştêkî din e." Y. Davîdov

Ji alîkî de ev trajedîya giş di derbasbûna pêvajonî dîyar ku civakên li hemberî kesên ronakbîr çawa ketine hundir bîyanîbûnê şanî dide, wê demê, piştî xalekê û pê ve rewşenbîr jî li hemberî neguherandina rastîyê neçar dimîne û dudilîyê dijî. "Mirovên welê, tiştê ku dixwazin bibin û ku jîyanek din dijîn, bêbiryarîya di navbêna ku ne mirovên sibê, lê yê îro ne, dijîn." Y. Davîdov.

bi
Têmurê Xelîl re

Naveroka çend hejmarên kovara we, ku min, wek dibêjin, ber çavê xwe ra derbaz kirin, wek navê kovarê ciwan e... Tiştekek ber çava ye, ku her çûre xwendevan dikare tê da - di kovara Helwestê de - nivîsa gor dilê xwe bibîne.

Kovara Helwest-Pirs: Te kengê, çawan û çima dest bi nivîsînê kir? Tu ji bo çi û ji kê ra dinivîst?

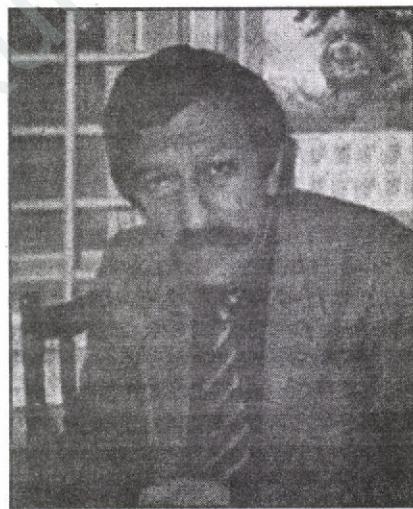
Têmurê Xelîl : Rast e, min hinek serpêhatî nivîsîne, pirtûka min ya bi sernivîsara "Evîna wî hişyar bû" ji bo çapê amade ye, lê ez xwe nivîskar nahesibînim. Karê min yê sereke rojnamevanî ye.

Min di xortanîya xwe da dest bi nivîsarê kirîye. Ez di maleke ronakbîrên kurda da mezin bûme. Bavê min 24 salan serokatîya radyo ya kurdî ya Yêrîvanê kirîye. Min ji nivîsarên bavê xwe gelek feyda dît. Ango dibistan mala me bû, mamosta jî bavê min bû. Min zû fêm kir, ku gelê min hewcê xwendin û nivîsara kurdî ye, ji ber wê jî nivîst.

Kovara Helwest-Pirs: Tu dikarî bi kurtî behsa kar û xebata xwe bikî?

Têmurê Xelîl : Ez 17 salan di rojnama kurdî ya Riya Teze da bûme serokê para çande, 3 sala wek berpirsiyar radyo ya kurdî da xebitîme, 3 sala jî gundê kurda - Sîpanê da (li Ermenîstanê) mamostatî kirîye. Heta niha min belkî zêdeyî 300 mîqale nivîsîne, pirê wan ji kovar û rojnamên kurdî yên Awropayê û Kurdistanê ra. Min herwaha pirtûka kurdzan, profesora M. Hasratyan "Kurdên Tirkîyayê di dema nuh û ya herî nuh da" ji rûsî wergerandîye kurdî û Enstîtuya Brûksêlê berî çend salan çap kir. Min pêşgotina dîwana Cegerxwîn ya 8-a "Aştî" nivîsî ye û h. w.d.

Kovara Helwest-Pirs: Tu rewşa edebîyata Kurdî ya nivîskî çawan dibînî? Başî û kêmanî çi ne û ji bo çêtirkinê çi divê?

■ Têmurê XELÎL

Têmurê Xelîl : Başî ew e, ku edebîyata kurdî ya nivîskî zêde li Kurdistanê Îraqê û Sovyetistana berê, xwesma li Ermenîstanê pêş ketîye. Kêmanî jî ew e, ku ew edebîyat heta niha jî pir kêma gihîştîye kurdên Kurdistanê Bakûr. Hetanî niha jî "Folklorê kurmanca", ku Hecîyê Cindî û Emînê Evdal sala 1936-a li Yêrîvanê bi kurdîya tîpên latînî bi 700 rûpelî çap kirine, ne gihîştîye perçê Kurdistanê mezin. Û pirtûkên usa gelek hene. Ji bo edebîyata me çêtir be, ya sereke ew nîne, ku pirtûk pir bin. Ya giring başbûna wan e.

Kovara Helwest-Pirs: Nasnameya berhemekê zimanê wê ye, yan naveroka wê ye?

Têmarê Xelîl : Nasnameya berhemekê him zimanê wê ye, him naveroka wê ye, him jî kurde-wariya wê ye. Bes nîne, ku nivîskar kurd be, an jî kurdî baş zanibe. Gelek cara helbesta da her tişt heye, bilî poêziyayê, miqalekê da her tişt heye, bilî rojnamevanîyê. Gerekê xwendevan ji nivîsarê feyda usa hilde, ku bi sala kêrî wê bê û her bîranînekê ra lezetê jê bibîne.

Kovara Helwest-Pirs: Romana kurdî çawan dikare pêş bikeve?

Têmarê Xelîl : Ji bo nivîsara romana kurdî nivîskar gerekê xwedîyê xwendineke profesyonel be, kolorît û tîmela kurdî baş zanibe, romanên nivîskarên cîhanê yên bi nav û deng xwendibe û feyda jê hildabe. Tolstoyê mezin gava "Ceng û Aştî" nivîsiye, heta dawî anîye, çend çewal ji nivîsarên xwe qelaştîye, avîtîye û car din nivîsiye. Romannivîsarên me pîrî caran bi nivîsarên xwe him navê xwe diêxin, him jî navê gelê me. Lê dîsa jî çirûskên nivîsara romana baş bal kurda îdî zîl didin.

Kovara Helwest-Pirs: Tu berhemên nivîskarên kurd yên nuh (yên ku xwerû bi kurdî dinivîstin) çawan dinirxîni?

Têmarê Xelîl : Min heta niha romaneke kurdî heta dawî nikaribûye bixwînim. Eger gelek baş bûna, minê berdewam bikira. Lê ew nayê wê manê, ku ne baş in. Ez hîvdar im, ku baştir bibin. Hinek ji wan ji orte bilindtir in jî, lê dil çêtir dixweze. Alîkî va jî lome li romannivîsarên me nayê kirinê. Kal-bava mîratek baş wî alî da ne hîştine, ku wan ra bibe tradîsyon. Lê vê rewşa romana kurdî da, dîsa jî pêşerojê geş xuya dibe.

Kovara Helwest-Pirs: Tu berhemên kîjan nivîskarê cîhanê û yên kurdan hez dikî, kî tesîra xwe li ser te kirîye û kîjanî nêzî xwe dibîni?

Têmarê Xelîl : Ji nivîskarên cîhanê T. Drayzêr, L. Tolstoy, G. Markês, S. Golsûorsî, M. Mîttçêl, ji yên kurda jî Kemal Burkay, Keremê Reş û Yılmaz Guney nêzîkî dilê min in. Wana tesîreke mezin li ser min kirine û ez jî wana fêr bûm, ku nivîskarî ne karê her kesî ye.

Kovara Helwest-Pirs: Tu niha li ser çi dixebitî? Planên te yên pêşerojê çi ne?

Têmarê Xelîl : Ez niha piranî gotara dinivîsim û fêrî karanîna kompyûterê (Datayê) dibim. Bira bi we ecêb neyê, ku li welatê me kompyûtera her kesî tune. Heya ya rêdaksyona Riya Teze jî tune. Van şertan da rojnamevan, helbestvan û nivîskarên me karê ku kirine beramberî mêranîyê ye. Alîkîva jî, hazir dibim pirtûkên kurdzanên bi nav û deng ji Rûsî û Ermenî wergerînim kurdî. Hêvdar im ku hin weşanxane xwe bidin ber vî karî.

Kovara Helwest-Pirs: Ji bo pêşveçûna çand, edebîyat û zimanê kurdî rola kovarên xwerû bi kurdî çi ye?

Têmarê Xelîl : Gelekî mezin e. Lê ez dibînim, ku pir kêr mirov kovara da dinivîsin. Karê çapkirina pirtûkên xwe ser karê ji bo bi seda xwendevanên kovarekê ra dibînin. Ew kesê, ku çend sala rojnamevanî xwendibe û miqalek nenivîsiye, ew ne rojnamevan e. Wek yekî 7 sala doxtorî xwendibe û hîç emelîyetek ne kiribe. Carna jî kovar rola xwe ya bê terefiyê baş bi cîh naynin. Îro usa bûye, ku têkûzkirina naverok, zimanê kovarê jîmara xwendevanên wê belkî gelekî zêde neke, ji ber ku komikî, piştgirîya filan an bêvan hêzê, dubendîyên nav şexsan da hela kokbir ne bûne. Kovar gerekê ya millet be û bona millet be.

Kovara Helwest-Pirs: Pirsê me ya dawî jê ev e: Ji bo kovara Helwestê dîtin û pêşniyarên te çi ne? Kovara Helwest giranî bide ser kîjan babetî?

Têmarê Xelîl : Naveroka çend hejmarên kovara we, ku min, wek dibêjin, ber çavê xwe ra derbaz kirin, wek navê kovarê ciwan e. Nivîsarên, ku min çend hejmarên wê da xwendin, têr nakin, ku ez bîr-bawerîyên xwe derheqa kovarê da tam bêjim. Lê tiştê ber çava ye, ku her cûre xwendevan dikare tê da - di kovara Helwestê de - nivîsa gor dilê xwe bibîne.

Kovara Helwest: Ji bo bersîvên te em sipas dikin. Rûpelên kovara Helwestê her tim ji te ra vekirîne.

Têmarê Xelîl : Gelek sipas. Eger kovarek rûpelên wê geleka ra vekirî bin, ew ê pêş bikeve. Ji xwe daxwaza me hemûyan jî ew e.

EVÎNDAR BUYÎNÊ RE ŞADIMANÎ Û HESTÊN DIJWAR DIVÊ

Bêguman jiyana çawa hatiye jiyin, wisan tê jiyandin.! Mirov jixwe hezneke û jihalê xwe razî nebe ev ne mirov e. Jiyana divê bêarmanc be û mirov lipê be! Evin tişteke, hezkirin tişteke din e. Divê lece yê jiyânê de evin: di jiyana mirov de yekcarî dibe, lê hezkirin pir alî ye her tim dibe û bêhezkirinê his û ramanên mirov devlemend û aso yê mirov ve dibe.

Dema berê mewzû û mijûlbun wek roja iroyin ne bû. Mirov jiber sedemên nezani bûnê lêhember livin û tevgera Dinî bê çare bûbûn. Jixwe bêxwere çarean digeriyan. Yên ku hin tiştan re çare dîtibûn û hin pirsgirêk bersivandibûn, omrê wanan têr nekir, nakokiyên wî demî jipêşerojê re hiştin. Nûvedan û dozkirinên wanan jime re ma!

Em dinav civateke girtî de mezin bûn. Têkiliyên me yên şexsî ne azad in. Bêtaybeti bandur a pirrengî û kevneşopi ya pêşenayên me digel hin tabûyên din hê di

Adil Duran

jiyana me de giring in. Çaxa ku meriv pirsar evinî di çerçeva Oli de bibersivinê hin qalip derdikevin peş ew jî, ev in: "suç" "guneh" "şerm" û hwd. nizm ditinek heye. Bixwe milk a Xwedî ye, mîr qulên xwedê ne û jin jî milkê mêran in! Her wisan libaweriya Oli jiyana liser çewtiyeke ava bûye.

Ligor raya min şexseki xwe hêja diti ango Ni-jadek hêja nîn e. Mirov bixwe çavkaniya qenci û xerabiyê ye. Civateke pêşkerî dinav xwe de xerabiyê winda dike. Ciwata dewlemend (kapitalist) her xerabiyê pêda dike da ku berjewandîya xwe biparêze.

Jiber wan sedemên jorin û hin pir sedemên din merivîn ku dinav civata girtî de radibin rastiye nabêjin. Xêr û gunehên xwe vedişêrinin. Tirsonêk pesnê xwe didin. Dilreşî, hesûdî, xêrnexwezi û derew dibe karê wan a rojane. Demdemi ya wan jidayîk bûyîne dest pê dike heya roja mirinê. His û daxwezên xwe di hundurî xwe de didewisnin , dildizî yên xwe nadin der. Hin tiştên ecêb dikin û bixwe re dibin û tu kes pê nizane ku jişaxitiya wan rasti ye, ji rasti ya wan jî, ji şaxiti ye jihev derîne...

EVÎNDAR

Lokman POLAT

Ç.N

Weşanên Çanda Nûjen
(Modern Kultur Förlaget)

Û ji evinê pê da bûm e û ji jiyana min ya sitemkêş û hesret dagirti lihev şabûn û û hezkirinê dest pê dike. Xisusiyetek ji eve, tiştên ku min diti bû û jiyam ji jiyana min dirêjtir e. Ew rûbirû bi evin û şoreşî re tene honandin.

Wek herkesi, her welatparêzî ez, welatê xwe hezdikim. Lê mixabin lidûr ve dinihêrim. Nikarim hestên dilê bibêjim. Evin a giran e ya min. Û di dilê min de evin rizgar nebûye û ez ne azad im. Her cure ye Kullilkan, her taxlid ye heywan an dihebinim. Bişadimani û hestên dijwar mirovan hez dikim. Xerab ji xerabên min in, jisedem a xerabiyên wan fêrî qenci ye bûm. Ma ne ecêb e, tiştên ku nayîn hezkirin ez wanan jî hez dikim.

Ma şewat a dilê Ferhad û Şêrînê, a Mem û Zin ê çi ye? Ew derewşin. Demê ku meriv kûr û dûr li dinihêrî tev bi mijarên serdestan ya beg û mîran in. Lê heya ku welat bindest û dagirker be û jin milkê mêran be evîniyek azad nabe! Jiber ku evindari tişteke, hezkirin jî tişteke din e.

Em jinav girse yên kedkar yên sitemkêşde rabûne. Ji ali kî xizani û ji ali ye din de jî nezanî ketiye para me. Dewletên dagirker yên heri wahş û hov dest danine ser hestên me yên mirovî, nahêlin ku bihnpakiyên me jimirinê , ji îşûjanan, jihesretê rizgar bin. Jibo wê evîn a giran em tên raçavkirin, tên girtin, tên kuştin û tene koçewarkirin, lê disa jî ew nikarin wê hest, dilgeşî, hezkirin, hêvî, hesret û evîna dilê me bikujin. Jiber ku em bêşadimani û hestên dijwar jiyane ve girêdayi ne. Jibo me jiyane lecek e..

DI ÇANDA GELE KURD DE KEVNEŞOPÎYA DAWET Û ŞAHÎYA ZEWACÊ

Xidir Egît

Li Kurdistanê, dawet û dîlan, bi gelemperî ji bo zewacê (marê), sunet û kirîvantiyê û li hevhatina (aşitiya) dijmînahî û dozên xwînê tê li darxistin.

Li Berîya Mêrdînê, ji bo ku malbatek lawê xwe bi-zewicîne, pêşî qasidekî dişîne mala namzeta bûkê. Qasid, daxwaza malbata namzetê zavê, ya danîna mervantiya pevgerêdana jin û mêran, ji malxuyê malê re vedike. Malxwê jî, bi kevanî, ferdên malê an lêzimên xwe dişewire û raya wan distîne. Heger tu asteng tunebe û bi erênîya herkesî be, bersîvek erênî dide.

Roja ku wê xwazgînî biçin xwestina bûkê, him mala bûkê û him jî ya zavê hazirîya xwe dikin. Mala bûkê, li gor karinî û hejmara xwazgînîya mîh, berx an eylok û mirîşkan şerjê dikin û xwarina xwe amade dikin. Bûk jî, berî bîst -sî salt, paç û kirasê bi hûçik û mîntan, lê aniha kincên hîn sade û modern li xwe dike, çî xeml û xêza wê yê heye, bi ser bejna xwe de berdide; bi misk, kil û amber, an lewento, parfum û makyajê xwe dixemlîne û li bendî xwazgînîya radiweste.

Zava jî xwe kur dike, xwe dişo û vedişo, taximek cil li bejn û bala xwe dike, bi dê, bav û mirovên xwe yên zîrek û çavnas re berê xwe dide mala bûkê.

Piştî silav û xêrhatinî xwazgînî rûdinên. Pêşî bi xwestina namzetê zave ya avê re, namzeta bûkê, jê re avê fîne. Piştî bûk ji xwazgînîyan re, li ser tepsîyekê berê çay, piştî qehwê fîne, yek bi yek li ber wan digêrîne. Hemû xwazgînî baş bala xwe didin devûrû, bejnûbal, kêsîm û fesal û birêveçûna bûkê. Ne tenê çavdêriya bûkê, her weha ya mal û malbata bûkê jî dikin. Li hundir xênî dinêrin, bi pirs û galegalan, di derbarê hev de agahdar dibin. Piştî xwarinê dîsa namzeta bûkê, çayê li ber xwazgînîya digêrîne. Berî ku daxwaz û biryara xwe ji malxwê re bêjin, mala zavê wî derdixin der, raya wî distînin. Xwazgînî jî qûlîsa çêdikin û di nav xwe de dişewirin, ger ku hemfikir bin û bersîva wan erênî be, daxwaza mervantî û zewaca ciwanên xwe û wan dîyar dikin, na neyênî be, dibên em'ê biçin, piştî ji we re biryara xwe bişînin.

Berîya bi deh-panze sala û wê de, berdêlî an bi qelen zewicandin di giranîyê de bû, lê îro rewş hinekî hafîye guhertin. Bi taybetî pêşveçûna tevgera Kurd ya netewî û beşdarîya jinên Kurd ya têkoşîn û şoreşê bandûrek mezin li ser rewşa kevneşopîya civaka Kurd ya zewacê kiriye. Belkî hinekî bandûra guhertina têkiliyên aborî jî heye. Êdî daxwaza qîz û xortan bêtir li ber çav tê girtin. Gava ku keç û kur hev biyecibînin û dil bidin hev,

êdî tiştên din pir nabin asteng. Êdî mîna bazara firotana pez û dewaran bê kirîn, kes nema dixwaze bi qelen keçên xwe bifiroşin. Loma îro bi giranî malbata bûkê, ji ya zavê re dibê:

— Kara keça me, bi dilê wê bike û wê siwar bikin!

Lê ev daxwaz, barekî giran dide ser mala zavê. Mala bûkê, ji mala zavê dixwazin ku ji bûkê re zêr, xanî û hemû alavên malekê, mîna paldank (qoltix), sarker, cilşo, tv, seta muzîkê, firne, taximê mobîlya û hwd. bikirin. Lê rewşa mala zavê ya madî nebaş be, van mesrefena kêr dikin, an li hev par dikin.

Berî bi bîst-sî saltî û wê de, malên ku rewşa wan baş ba, hîn di dema qîzanîyê de ji keçê xwe re çiyêz amade dikirin: li gorî karîniya xwe zêr dikirîn, kulavên ecemî, bedlek-duda nivîn, ber, xalîçe, merş, ferd çê dikirin û gava bûk bihata zeyiyê, nogînek (çêlekek) an çend mîh û bizin didanê. Lê qîz biçûya mêr, ji hemû mal û milkê mala bavê xwe bêpar dima. Aniha jî kes mîrata bavê xwe ji birê xwe nastîne. Û vêna li gorî qanûnê eşîrî wek şermezariyekê dibîne.

Gava ku du malbat keçên xwe bi berdêlî didin hev, herkes wek hev kara keça xwe dikin. Ev zewaca ya herî bêmesref e. Lê gelek caran bavekî çel-pêncî saltî-60-70 jî dibê, keça xwe dike berdêlyaya xwe û keça çardeh-panzdeh saltî ji xwe re fîne û ya xwe jî dide yekî mîna xwe. Lê îro keça ku naxwaze ji dêbla kalekî bike, diçe gerîla.

Lê gava qelen bê birîn, kara bûkê li mala bavê wê dikeve. Bavê bûkê li gorî ûjdanê xwe, çi ji kîza xwe re bikire-nekire ew dizane. Mala zavê tevli qelen, kara cizî badide, xelata ap û xweha bûkê didin, ji bûkê re jî paçê misrî, mîntanê çuxan siwêdî bi qeytan û kirasek yan jî dêbla wan pere didin bûkê. Mala bûkê jî ji zavê re bedlekî distînin. Piştî xwestina bûkê, şerbet û nîşaniya bûk û zavê çê dikin. Nîşan li mala bûkê tê çêkirin. Lêzîmên bûk û zavê tev tînen vexwendin. Mala zavê, tiştên xwarinê dibin li mala bûkê, ji berbûyan re xwarinê çê dikin. Di vê navbêne de jî berbû, li ber bilûr,

erbane, keman, çe (rebab), saz an def û zurnê govendê digirin û dîlanê dikin. Ji xeynê def û zurnê, li ber hemû ensturmanên din dîlok û stranên cûrbecûr tînen gotin. Gelek dema jî, li hundir dengbêj distirên.

Piştî ku berbû xwarina xwe dixwin, bûk û zavê li ba hev didin rûniştandin. Birê zavê, li ser tepsîyekê du hingulîskên (gustîlên zêr) bi herdu hêlên qurdêlekê ve girêdayî û du kasikê şerbetê fîne. Birê zavê gulîskên wan dixwe tilîyên wan, qurdêlê bi meqesê jê dike, bûk û zavê herkê qurtekê li şerbeta xwe dixin û kasikên xwe bi hev diguhêrin û şerbeta xwe vedixwin. Wê gavê berbû jî dest bi vexwarina şerbetê dikin. Wê gavê sênîyek fereh datînin; ji bûk û zavê re berbû çi xelat anîbin, yek bi yek dîyarî ya xwe datînin ser sênîyê; yek jî li ber diraweste û kê çi anîbe, bi dengê bilind navê wî/ wê kesî û dîyarîya wan dide nasîn. Hinek zêr û pere, hinek kinc, qumaş û sol, hin jî pere didin. Tenê pere para zavê, yê din tev para bûkê ne. Dawî herkes diçe mala xwe.

Berê ku herin bûkê suwar bikin, li gorî karîniya mala zavê, hevteyek an du roj; berbûyan vexwendî dikin, dest bi dawet û şahîyê dikin. Hetanî salên heştêyî (1980), bi aletkî an dudu govendê dîlan li dar dixistin, lê piştî 80'yan êdî bi ensturmanên modern û bi komên muzîkê govendan digerînin.

Li herêma me, berî bi sîçel salî, jin û mêr bi giranî cilên otanîk û netewî li xwe dikirin. Keç û jinan paçên misrî û çitare, kirasên hûçik û delîngên dirêj û fereh, bi xetên rengîn û mîntan li xwe dikirin. Qîzan tenê hibrîyên Helebî û Mûsilî, jinan kitan û hibrî, pîrejînan şahrên Kesrewanî didan serê xwe. Yên xisil û zêr, dêmik (eyûn) û hîvik (hîlal), gerden, bazin, guhar, zincîr û xirxal li xwe dikir in. Piştên rîs yê bi gulizên rengîn didan nava xwe. Mêran hinek simalên melkezê, egal û fîstan, hinan şerwel, qutik û îşlik li xwe dikirin û diketin dawet û dîlanê. Mîna îro jî, wê demê keç û xort, jin û mêr, pîrejînan û kal, bêasteng diketin destên hev û bi hev re govend digerandin. Çi hunerên qîz û xortan hebû, di govend û dîlanê de rê dida. Loma gelek xort û qîz, di wan govend û dîlanê de dihat ecibandin û dilên wan diket hev û dibûn dînar û evîndarên hev. Lê îro ew cilên gelêrî, dewsa xwe jî cilên nîvmodern an modern re hîştîye. Lê dawet û dîlan her berdewam e.

Bi gelemperî dîlana giranî û delîlo tê lîstin. Tevî van lîstikana bişaro, qimlo, gîzo, bablekan û çarpîne jî tê lîstin.

Carina di nivê govendê de, bav, dê, kal, pîrik, xweh, xaltik an metika zavê bi tena xwe direqise.

Rojek berî suwarkirina bûkê, hinek berbû li mala zavê mesefek hine çêdikin û diçin mala bûkê. Mûma dikin nav hinê, jin û qîz li dora bûkê direqî-

sin, dîlok û strana dibên, dilîrînin û li çepika dixin. Berbû dixwazin destê bûkê hine bikin, lê pêşî jî bo xelata hinê bûk destê xwe venake, gava ku zêrekî dixin kefa destê bûkê, bûk destûra hinekirinê dide. Piştê, berbû jî mala bûkê re dibên; "em sibê di felan saetê tîn siwarkirina bûkê!".

Di saeta ku biryar dane, dema berê bi hespan, lê îro bi texsîyan berê xwe didin mala bûkê. Ku bi berdêlî be, li cîhekî di navbêna herdu malbatan, bûkan bi hev diguherin.

Berî ku berbû bên, bûk xwe dişo û vedişo, bi alîkarîya çend jinên jî mala zavê jî tîn, paç û kiras, mîtan, xişl û zêrên wê lê dikin û wê dixemilînin. Mala bavê bûkê, pere dixin binê sola wê û dikin pîyê wê. Çi bihnên xweş heye, bi bûkê werdikin. Ebak (pelerînek) şîfon, (bi giranî jî rengên sor, şîn û şîrikî-mor) davên ser serê wê û xêlîyek tenik ya mor davêjin ser ruyê wê. Lê îro ev kevneşopî jî hatiye guhertin. Êdî bûk, bûkanî (gefînlîk) ya sipî û modern li xwe dikin.

Berbû li mala bûkê govendê digerînin. Mala zavê, xilata apê bûkê debançakê didin. Xweha bûkê jî xelata ser sindoqa bûkê distîne û azep karek an perê wê distînin û piştê bûka xwe di navbêna du jinan de suwar dikin. Wê gavê malbat û gundîyên bûkê, arvan davên ser berbûran û jî paşîyê de bi dizî, buşkilin darvekirî bi berbûya ven dikin. Berbûvanî gava bi rê dikevin, jin tev bi yek dengî dilîrînin û mêr çekên xwe berjor dikin û diteqînin. Hinek berbû jî divên:

— Me da we kapeka salkê, me bir kevanîya malekê!

Hin berbûvanî jî bi sirtan dibên:

— Bavê bûkê kerê quto, li paş xanîya gu dikuto!

— Bavê bûkê kuçikê soro, li paş xanîya xwe dike kuloro!

Wê gavê mala bûkê bi hêrs xwe li erdê dixin û jî wan re xeber û dujûna didin.

Lê gava berî bûkê suwar bikin, bi taybetî jî berbû dixwazin tişteki bêqîmet ji mala bûkê bidizin. Loma mala bûkê li her tiştê xwe miqateye. Ew tiştê dizîyê çiqas bêniyx be jî, gava mala bûkê lê hayî bibe, bi mîsogerî wê tiştê xwe ji wan bistîne. Lê ku nebînin, wî tiştî li mala zavê li ber lingê bûkê (me te jî mîna vî tiştî dizîyê, an em ji mala bavê te jêhatîr û çavkirîtir in) dişikînin!

Mala bûkê, ji bo çavdêrî û payitandina keçaniya bûkê, jinek jêhatî bi qîza xwe re dişîne mala zavê.

Dema bûk tê ber derî, heta ku diyarîya xwe negire, danakeve. Mala zavê heneka bi bûkê dîkin û jê re dibên:

— Me beranekî şor daye te, ma hîn tu çi ji me dixwazî.

Piştî kî pere bide bûkê, ku bûk razî nebe danakeve; ji jin ku pêre hatiye daxwaza bûkê dipirsin û wê razî dîkin û dadixin.

Zavê li ser xênî, li jora derîyê ku bûk wê tê re derbas bibe diraweste. Dîya zavê, şerbikekî ku şekir tê de dide destê bûkê, ew jî li ser xênî, kevirê hûr, şekir û perê hûr davêje ser serê bûkê. Bûkê derbasî hundir dîkin. Piştî bûkê didin rûniştandin, jin xwe di berhev radîkin ku sola bûkê derxin û perê di solê de, mîna xelata bûkê ji xwe re bigirin. Piştî deranîna solê, piitîkek pêçayî bi teybelî kur didin himêza bûkê, bûk xelatekê dixwe ber pêçeka

pitikê; ji bo ku berê wê yên pêşîn kur be. Xortek jî pêniyx an saeta zavê dibin ji bûkê re, bûk xelata wî jî dide. Kevaniya ku xwarîna dawetê çêdike, hesk û text dibe ji bûkê re, bûk diyarîya wê jî dide. Ev diyarî û adetna giş, wateyên wan yên mîstîk, eşîrî û serwerîya mêr ya li ser jinê heye.

Mala zavê, ji bo berbûya ji sibê de haziriya nanê dawetê dîke. Li gorî hejmara berbûyan, mala zavê li gorî karîniya xwe berx, mîh, an nogin (çêlek) şerjê dîkin, birinc, burxur (savar) û tişikê çêdîkin. Berbû rûdinên nanê xwe dixwin, mala zavê, ji qumaş, gomlek û goran xelatê vexwendîyan dide wan û wan birêdîkin. Gava berbû bela dibe tev dibên:

— Dawet ferikî, berbû hetikî!

Wê gavê berberînin dest bi kurkirina zavê dîke. Heval û cîranên zavê, ji bo berbirî peran bi berdîka ser sînga zavê vedîkin.

Êvarî meleînin û mara bûk û zavê dibirin; hin jî diçin beledîyê mara xwe ya fermî dibirin.

Hevalzave (saxdiç - azabaşî - NH.), ji zavê û bûkê re xwarin û çerezan amade dîke û zave di derbarê zewacê de agahdar dîke û şîreta li zavê dîke.

Dibe sibeh, mala zavê xwarinê çêdîkin, bangî jin û pîrejînen cîrana dîkin, ji bo ser rûsipîtiya bûkê. Kevnê keçaniyê yê bi xwînê rê jinan dide; jin jî heryek diyarîyekê dide bûkê; bûk jî destmalekê û cotek gore dide mêvanan.

NIVÎSKARÊN KURD ÇI DINIVÎSIN Û ÇI DIXWÎNIN?

- 1 -

Kovara Helwest

Me di vê hejmarê de dosyeye biçûk amade kir e. Mijara dosyayê li ser "Nivîskarên Kurd çi dinivîsin û çi dixwînin" e. Me xwest ku em bi xwendevanan bidin zanîn ku nivîskarên Kurd li ser van tiştan dixebitin, nivîs dinivîsin û van pirtûkan dixwînin.

Me çerçevaya dosyayê di vê hejmarê de bi nivîskarên Kurd yê ku li Swêdê dijîn sînor kir e. Li welêt û li Ewropayê gelek nivîskarên Kurd hene, di hejmara bê de jî, em dê bersîvên wan biweşînin. Nivîskarên Kurd yê ku li Swêdê dijîn hemû di nav vê dosyeyê de cîh negirtine. Hinek ji ber sedemên teknîkî û hwd. em nikaribûn wan bibînin. Loma jî hemû nivîskarên Kurd di vê dosyeyê de cîh negirtine. Heger em xwe bigîşînin wan, bersîvên wan jî em di hejmara bê de diweşînin. Ev lêpîrsîna me di hejmara bê de jî didome. Nivîskarên Kurd yê li Ewropa, li Tirkiyê û yê li welêt bila li gorî pîrsên jorîn bersîvên xwe binivîsin û ji me re bişînin da ku em biweşînin.

Kovara Helwest ji wan nivîskarên Kurd yê ku bersîva pîrsên me dane re gelek spas dike ku pîrsên me bersivandin. Pîrsa ku me ji wan kir

tenê pîrsa "Hûn niha çi dinivîsin û çi dixwînin?" e. Em vê dosyaya biçûk bi dilxweşî pêşkêşê xwendevanên kovara Helwestê dikin.

Kovara Helwest

Bersîvên Kovara Helwestê

Mehmed Uzun

Ez niha sê nivîskarên ku ji hevûdu gelekî cihê ne, paralelî hev, dixwînim. Thomas Mann, Tonî Morrison û Julien Gracq. Herweha ez hin kitabên ku li ser van nivîskaran hatine nivîsîn jî dixwînim.

Ev çendên dawîn min du kitabên Mann "Dinle Alman Ulusu" û "Frihetens problem" (Problemên azadiyê) û du kitabên ku li ser Mann hatine nivîsîn, "Thomas Mann och det tredje riket" (T. Mann û cumhuriyeta siyemîn), Olle Holmberg, "Thomas Mann Josef och hans bröder" (T. Mann Yusif û birayên Yusif), Olle Holmberg, xwendin. Mann, yek ji nivîskarên herî girîng ê sedsala me ye û di warê romanê de jî gavên nû avêtine. Jiber vê yekê meriv divê hertim Mann bixwîne.

Ji T. Morrison jî min romanên wê "Jazz" û "Sevgili" û eserên wê "Mörk spel" (Listika Reş) xwendin. Morrison, nivîskareke reşik a amerikayê ye û ew di romanên xwe de her çêla reşikan û serencamên wan dike. Rewşa reşikên amerikayê yê sed sala 19 û destpêka 20'an bi rewşa kurdên Tirkîyê dişibe. Ji vî alî ve jî Morrison girîng e.

Ji J. Gracq, min romana wî ya sereke "Le Rivage des Syrtes" (Qiracên çemê Sîrteyê) û "Argol Şatosunda" xwendin. Di warê zimanê edebî û lihevhanîna edebiyateke bedew de Gracq girîng e.

Tu niha çî dinivîsî?

Kovareke ewrûpayî ku bi heft zimanan tê weşandin, *Lettre International* ji min eserek li ser mijara "Liberating the future from the past? - Liberating the past from the futur?" xwestiye. Ez niha, bi qewlê soranan, xerîkî vê nivîsarê me.

Têmurê Xelîl

Çî dinivîsim : Eva weke 10 sala zêdetir e dixwazim pirtûkeke xwe ya serpêhatiya çap bikim, lê her sal guhartina dikime navê û her sal jî dibêjim "çiqas baş bû min sala par ne da çapê". Awa here, belkî gelek dereng, an jî qet çap nebe.

Lê karê sereke, ku ez dikim, ew piranî werger in. Pirtûkên zanyarî yê profesorên bi nav û deng li ser dîroka Kurdî, ku bi sala li Sovyetîstana berê bi zimanên Rusî û Ermenî çap bûne, bere - bere werdigerînim Kurdî.

Çî dixwînim:

Pirtûkên Kurdî wisa zêde bûne, ku êdî mirov dikare hilibijartinê bike. Eger romana evîniyê be û ji jiyana Kurda nebe, yekser naxwînim, ji ber ku dewsa wan dikarim romanên biyanîyan yê bi nav û deng bixwînim. Piranî wan pirtûka dixwînim, ku di hêla ziman da dikarim tiştekî jê feyda bikim û yek jî ewên, ku bihna folklorê me jê tê.

Edebîyata herî baş bona min ew e, dema babetê nivîsê yê ser dereca bilind bi Kurdeyatîya va tê hûnandin.

Cemal Batun

Pirtûka ku ez niha dixwînim:

Ez pirtûkeke bi zimanê Bulgarî dixwînim, pirtûk bi navê "Nêrina Demokrat" e û ji alî gelek pîsporan ve hatiye nivîsîn.

Tiştê ez niha dinivîsim:

Ez zêdetir di vê demê de meqaleyên rojnamegerî dinivîsim, lê karê min li ser pirtûkek min a helbestan bi zimanê Bulgarî ye, ku niha daxwaz ji çapxaneyekê bi Bulgarîstanê heye ku çap bikin.

Hesenê Metê

Tu bêtir çî dixwînî?

Çî tiştên xweş ku bi dest min dikeve ez dixwînim. Wek roman, çîrok, lêkolîn, şîir û hwd.

Çî dinivîsî?

Ez bi xwe roman dinivîsim. Carna kurt carna jî dirêj dibe, lê ez bi xwe roman dinivîsim.

B. Welatevîn

Çî dixwînim:

Ez hem bi Kurdî, hem bi Tirkî û hem jî bi Swêdî pirtûkan dixwînim.

Pirtûkên ku bi Kurdî dixwînim; 1 - Epîlok - Hesenê Metê, 2 - Destpêka edebiyata Kurdî - Mehmed Uzun.

Ya bi Swêdî; - Jiyana Min - Nelson Mandela, Yê bi Tirkî; 1 - Felsefe Tarîhî - Gokberg, 2 - Îslam ve Kadın.

Ez van herçar kovarên Kurdî jî dixwînim; navê kovaran ev in: Nûdem, Helwest, Berbang û Çîra.

Çî dinivîsim:

— Ji bo şagirtên dibistanê tekst û materyal.

— Serpêhatî

— Hikaye

— Çîrok û kurteçîrokên demên din werdigerînim Kurdî

— Carna jî nivîsên siyasî, wextê pêwîstî dibînim.

Zeynelabîdîn Zinar

Çi dinivîsim:

Niha ez ferhengeke amade dikim, dinivîsim. Ez xebateke pir textlît dikim; tîpîguheztina klasîkên Kurdî, nivîsandina tiştên folklorîk ji şerîtan û amadekirina ferhengeka Kurdî bi Kurdî û amadekirina tesfîreke quranê. Ez destana Hemdîn û Şemdîn ji dinivîsim.

Çi dixwînim:

Pirtûkeke hefteya çûyî kete destê min, navê wê "Umut Kent : Batman - Bajarê Umîdê : Batman" e, ez wê dixwînim. Ev pirtûk bi tirkî ye. Îcar ku yek bibêje te çima navê yeka bi Kurdî negot, ev pirtûk ji bo min girîng e. Ez ji Batmanê me. Ji bo ku ez ji Batmanê me, ez dixwazim vê Batmana nû nasbikim.

Maruf Yilmaz

Ez niha bi Swêdî pirtûkeke dixwînim. Navê wê "Från Platon Till Gorbatsjov" e. Nivîskarê pirtûkê Sven - Eric Liedman e. Swêdî ye, redaktorê rojnemeya "Aftonbladet"ê ye. Naveroka wê li ser polîtîka çîye û demokrasiya antîk çawan bû, pêwendî û wateya wê li gor wê demê û li gor dema niha ye.

Pirtûka Kurdî ku min herî dawî xwend e, romana Mehmed Uzun, "Ronî Mîna Evînê, Tarî Mîna Mirinê" ye. Ev roman bi tevahî li ser şerê qirêj e. Romaneke modern e. Ev roman di warê teknîk, naverok, tema û hevsaziyê de romaneke nû ye.

Ez niha hem çîrokan dinivîsim û hem jî romaneke dinivîsim. Navê romanê "Key Xesro" ye. Ev roman bi tevahî li ser mîtolojiya dema Medan e. Her çiqas li ser mîtolojiyê ye jî, di tê de udeqeder- naverok û teknîk heye. Lehengên sereke di romanê de hetanî dawiyê di berxwede dide. Bi tevayî di şexsiyeta Asurbanîpal (Dehak) de, xirabî, pîstî, mêrkûjî, hîlebazî û xwînriji heye. Û di şexsiyeta lehengê romanê Key Xesro de jî, mêrxasî, civathezî, başî, azadî û wekhevî heye. Loma jî roman e.

Mihemed Dehsuwar

Ez timî du pirtûk dixwînim. Ez pirtûkeke bi Îngilîzî dixwînim û yekê jî bi Kurdî dixwînim. A Kurdî ku dixwînim, pirtûka Yaşar Kemale ku;

Mistefa Aydogan wergerandiye "Sultanê Filan" e. A Îngilîzî roman e. Roman li ser rewşa Irlandayê û ÎRA'yê ye.

Ez bi Kurdî romaneke dinivîsim. Lê nivîsîna romanê hêj neqediye. Naveroka wê jî bila niha bimîne.

Lokman Polat

Min romaneke nivîsand û qedand. Roman 270 rûpel e û navê wê "Kewa Marî" ye. Di nêzde ez dê vê romanê biweşînim. Niha jî min dest bi romaneke din kiriye. Navê vê romana nûh jî "Fîlozof" e. Ev roman dê romaneke gelek balkêş be. Min romana xwe ya yekemîn bi Kurdî nivîsî, ez vê romanê jî bi Kurdî dinivîsim. Di gel roman-nivîsê gelek nivîsên din-meqale, nirxandin û analîzên berhemên edebî- amade dikim û di kovarên cuda de diweşînim. Ji sê mehan carê jî hejmara nû ya kovara Helwestê amade dikim.

Ez li gel nivîsînê gelek jî dixwînim. Wexta min piranî bi xwendinê derbas dibe. Ez gelek kovar û pirtûkên romanên dixwînim. Heftê du roj jî diçim biblîotekê û li wir rojnemeyên rojane yên bi Tirkî û kovarên hefteyî dixwînim. Ez aboneyê gelek kovarên edebî me ku bi Tirkî li Tirkiyê derdikevin. Kovarên siyasî yên bi Tirkî jî dixwînim, lê bi giranî kovarên edebî dixwînim. Kovarên ku ji alî Kurdan ve derdikevin çî kovarên edebî û çî yên siyasî, hemûyan jî dikirim û dixwînim.

Ez jî du, sê mehan careke listeyeke pirtûkan amade dikim û dişeynim ji Stenbolê wan pirtûkan dikirim, tînim. Pirtûkên ku ez dikirim pirtûkên li ser Kurdan in û yên din jî pirtûkên edebî ne. Piraniya wan jî roman in.

Niha romana ku di destê min de ye û ez dixwînim navê wê "Bexçeyên Ronahîyê" ye. Nivîskarê romanê Amîr Maalouf e. Nivîskar bi eslê xwe ji Lubnanê ye, lê ew Erebnî e. Ew xwe wek Kurdekî, wek Tirkekî û wek Ermenîyekî dihesibîne. Roman, romaneke felsefî ye.

**HÛR BINÊRE, KÛR BINÊRE,
DÛR BINÊRE!
BIXWÎNE!
XWENDIN ZANÎN E!**

SEDSALIYA ROJNAMEGIRIYA KURDÎ LI ME PÎROZ BE

Şahîne Bekirê Soreklî

MIQDAD MIDHET BEDIRXAN di sala 1898an de li Qahîreyê yekem rojnameya kurdî di bin navê KURDISTAN de bi rîpên erebî weşand. Li gor agahiyên di dest de (El Demokrafî: 3/98), jiyana rojnameyê çar salan domand, bi weşandina 31 hejmaran: 1-5 li Qahîreyê, 6-19 li Cinêvrê, 20-23 dîsan li Qahîreyê, 24 li London, 25-29 li Folkston, başûrê Îngliztanê û 30-31 dîsan li Cinêvrê. Ev jî dijiwartiya rewşa Bedirxaniyan û astengên ku Dewleta Osmanî didan pêş wan diyar dike.

Di vê gotarê de min dil niye di derbarê pirsar rojnamegiriya û rojnamevaniya de pesin û senaya Kurdan bidim. Ez ê bi çavekî rexnegir li rewşa rojnamegiriya kurdî seyr bikim bi amanca diyarkirina çend egerên berbenkirina pêşveçûna rojnamegiriya kurdî. Bêyî guman e ku bindestbûna gelê Kurd roleke grîng di rewşa îroyîn ya rojnamegiriya kurdî de heye lê ez wisa bawer im ku pîrrianiya Kurdan di derheqê vê yekê de kêmezêde haydar in. Ji lewre gotarê xwe bêtir bi rola Kurdan ve mijûl bike.

Di warê rojnamevaniya serbest, objektîv (bi mewzûiyet) û hemdemî de gelê Kurd bi dehsalan li dû cîhana pêşkeftî maye. Min hay ji rojnameyekê nîne ku rojane ye, serbest e, serbixwe ye, rojnameyê ku ji aliyê hejmareke layiq ji Kurdên hemî beşên Kurdistanê de tête xwendin. Li milê din, dema mirov rojnameyê kurdî dide hember rojnameyên wek TRIBUNE, DIE ZEITUNG, LE MONDE, yan SYDNEY MORNING HERALD, mirov pê dihesa çîqa rojnamegiriya kurdî li paş maye.

Em hemî kêmasiyên xwe bi rewşa Kurdan ve peywendîgir dikin di xîstîyê dewletên serdest û stemkar. Bêyî guman, bindestbûna neteweya kurd roleke mezin dileyze, lê li milê din, dema em bi şeweyêke felsefî li rewşê seyr bikin, em ê tê bigihên ku şevreşî dikare tenê li wan cîhan bidomîne ku ji ronahiyê bêpar in. Bi gotineke din, rast e dewletên serdar nehîştine ku ronahî xwe bigihîne Kurdistanê, lê di nav Kurdan bi xwe de jî çavîyêke zanyariyê çî caran negihîştîyê wê radeyê ku bikaribe wek agirê ji devê volkanekî şevreşiyê biçirîne. Heke çavîyêke wisa di dem û dewranên cuda de hatibe holê jî neteweya Kurd nikaribûye lê xwedî derkeve. Gelê Kurd di gellek şoreşên çekdar de beşdar bûye, lê min hay ji şoreşêke zanyarî nîne ku di nav gelê Kurd de cîh girtibe.

Sedsala 21emîn li pêş dêrî ye, lê mixabin hîn rojnameyêke rojane yan heftaneyê rêk û pêk li tevahiya Kurdistanê, yan di nav Kurdên li derve de nîne. Gelo çima?

Yekem astengên li pêş rojnamegiriya kurdî xwe bi ziman û xwendinê ve peywendîgir dikin. Hejmareke gellekî bilind ji Kurdan nedizanan bi kurdî bixwênin. Helbete sedemên vê yekê diyar in û hewce nake li vir behsa wan bête kirin. Li milê din, hebûna zarav û du alfebeyên cuda jî astengên bêhûde li pêş rojnamegiriya kurdî diafirînin. Çi dewletên kurdî nebûne ku bikaribin bernameyêke yekgirtina zimanê kurdî bi rêxin, bi amanca pêşvexistina kurdiyêke bilind, wek EL EREBIYYE EL FUSHA, HOCH DEUTSCH, yan STAN-

DARD ENGLISH. Heke dewleteke kurdiye jêhatî hebûya dê herweha bikaribûya pirsgirêka alfeyaya Kurdî çareser bike. Çihê dax û mixabê ye ku partiyên Kurdistanê çî rolên grîng û mezin di derbarê pirsên zimanê Kurdî de neleyiztine. Bi encama van astengan rojname û kovarên hene jî tenê ji aliyê hejmareke biçûk ji Kurdistanê de têyên xwendin.

Ji aliyekî din ve, Kurdên xwendinzan jî zor kêr dixwênin. Ew jî wek pîrriya endamên gelên Rojhelata Navîn bi gîştî ne kesên xwendinhej in. Wek nimûne, hejmareke mezin ji xelkê Ewropaya Rojava û Bakur di rê de, di dema tafîlan de û li mal ne tenê rojname û kovaran dixwênin lê herweha romanên û pirtûkên din jî dixwênin. Ev adet di nav gelên Rojhelata Navîn de, û bi taybetî di nav Kurdistanê de, ji ber sedemên cur be cur nîne. Lewma nezaniyê û nivzaniyê didomîne, çimkî zanyarî û Pêşkeftina ramyarî ji xwendinê tê. Mebest bi xwendinê ne çûna dibistanê ye, heta ne ew e ku yek bibête pijîşk yan mamosta, lê ew e ku mirov roj bi roj di derheqê herêma xwe û bûyer û pêşveçûna cîhana xwe de bixwêne, herweha xwe di derbarê dîrok û rewşa îroyîn ya ramyariyê û zanistiyê de agahdar bike.

Celadet Bedirxan ber 65 salan di hejmar 17 ya kovara Hawar de van rêzan nivîsandine (Mihe-med Bekir, Berhevkirina hejmar 1-9 yê kovara HAWARê, rûpel IX):

"Xorto! Armanca te rizgarî ye. Rizgariya welat û milletekî ye. Navê armanca te Kurd e, Kurdistanê ye, Kurdistan e (...). Armanca te di şiklê mirovekî de ye (...). Lingê wî yê rastê bere pêş, yê çepê berepaş diçit. Laş di cîhê xwe de ye. Xwe ne dide pêş, ne jî paş, ji ber ku ji aliyekî ve pêş ve, ji aliyekî ve paş ve têtê kişandin. Tu zanî çî ra, xorto? Lewma ko her du ling ne yek in. Navebra wan de yekî nîne. Divêt, tu bixebitî van her du lîngan bi alîkî ve bilivîntî."

Belê, Celadet bang li xortên Kurd yê ber 65 salan dike, lê gelo ji 100 000 Kurdên wê demê yekî va gotina Celadet Bedirxan xwendibe? Heke ber 65 salan ji 100 000 Kurdistanê yekî gotineke wisa xwendibûya heye ku rewşa gelê Kurd îroj cawaz bûya.

Astengeke din nebûna erf û toreyên demokrafî ye di nav Kurdistanê de. Li gel ku partiyên Kurdistanê ji bo demokrasiyê têdikoşin jî, di nav wan bi xwe de demokrasî gellekî bi sînore û yan jî rewşa li Kurdistanê wan neçar dike ku dest bi tevahî ji demokrasiyê berdin. Li milê din, li nik nivîskarên Kurd bi xwe jî ew zanistî û îmkana nivîsandina objektîv/mewzûî nebûye û hîn îroj jî bi sînore e. Dema mirov bala xwe dide rojname û kovarên Kurdî, mirov dibîne ku nivîskarên Kurd xwe bi pirranî bi pirsên siyaseta Kurdî ve, rasterast, yan nerasterast, eleqedar dikin, her kes li gor zanîna xwe. Di nav wan de zor kêr kes hene ku xwendina rojnamevanîyê di zanîngehan de kuta kiribin.

Pêkaniya wan ya li dervayê vî qalibê gellekî bi sînore e. Ev nayê wê xwebêjê ku di nav Kurdistanê de rojnamevanên têgihîşt nînin. Hene, lê bi pirranî, yan bêkar in, yan jî neçar bûne ji dezgehên nekurdî re bixebitin ji ber sedemên aborî, siyasî û yê din. Hindekên din nedizanin bi Kurdî baş binivîsin. Li milê din, çîqa rojnamevan û nivîskarên Kurd ji dewletên serdar bitirsîn jî, tîrsa wan ji partiyên û mirûdên partiyên zêdetir e. Tenê di nav çend salên borî de piçek pêşveçûn hatiye holê û hindek nivîskarên li derve û çendekên li hundir dest pê kirine bêtir bi azadî binivîsin, lê hên jî nedikarin, yan newêrin tevahiya rastiyê binivîsin. Bi gotineke din, tevahiya rastiya di derbarê rewşa siyaseta Kurdî de hîn nehatiye nivîsandin! Gellek tiştên bi siyaseta û bi rewşa civakî ya Kurdistanê ve peywendîgir ta roja îroj wek tabû dimînin, yanê di bin palasê de veşartî ne, û axiftina li ser wan tenê bi kustepist û bi dizî dibe. Rojname û kovarên partiyên, li milê din, propagandîst û yekalî ne. Amanca wan bi pirranî zêdetir berjewendiya teng ya partiyê, tûjkirina hestên mirûdan û belavkirina demagogiya rêxistinê ye. Hejmareke ji rojnameyên ku xwe wek serbixwe didin nasîn herweha kêr-zêde bi eynî metodên ajiltasyonê bi rê ve diçin û bi pirranî ji nivîsarên objektîv û berfireh bêpar dimînin. Rojname û kovarên Kurdî bi pirranî, wek têtê gotin, "di nav dohnê xwe de diqewirin" û ji bûyer û pirsên cîhanî yê siyasî û zanyarî dûr dimînin. Bi gotineke din, çapemeniya Kurdî hema-hema xwe ji tevahiya cîhanê bi dûr xistiye û "di nav dohnê xwe de

diqewire." Bi encama vê şeweya rojnamegiriye, kesên dikarin bixwênin jî bi pirranî tîyên mêtîşustin, dibin mirûdên partîyan, dibin neynikên eynî raman û metodan, yan jî dest ji xwendina rojname û kovarên kurdî berdidin.

Rojnameya ARMANC ku di sal 1979 de li Swêd dest bi jîyanê kir wê demê bi xwe rojnameyeke demagogiyê û propagandaya siyasî ya rêxistinî bû. Lê ARMANC bi derbasbûna salan re ber bi pêş çû, bû rojnameyeke tevahî bi kurdî û kêmkêzêde serbixwe. Li dû 18 salan û 178 hejmaran ARMANC di sal 1979 de li Swêd dest bi weşanê kiribû rawestiya. Çima? Ji ber ku rojname bi alîkariya aborî ya dewleta swêdî, wek pirraniya weşanên kurdî li wir, derdiket û dema alîkariya aborî kêmkê bû, ARMANC jî rawestiya. Sedemeke din, wek Mûrad Ciwan, endamê redaksiyona ARMANC di hejmara dawîn de (hejmar 178: 6-7/97) dinivîsîne ev bû:

"Rojnamên ku di nava Kurdan de tînan derxistin, yan li bal hêzên siyasî yên îllêgal, yan jî li bal komelên li derveyî welêt tînan derxistin. Ev komele jî hemî di bin tesîra hêzên siyasî de ne, siyaseta destê xwe dirêjî nava her karê wan dike. Adeta rojnamexwendin di nava vî milletî de gellekî kêmkê e. Rojnamên ku tînan belavkirin, yan bi say, şerm, an tîrsa siyasîyan e, yan jî ji bo nîşandana terefdariyêke siyasî ye. Tu caran tu rojname bi saya kîrîna û alîkariya xwendevanên xwe ne jiyane."

Hindek ji me babetê rojnamevaniya kurdî ya li holê wek li berjewendiya gelê kurd dizanin. Lê tecrûbeyên li welatên din baş diyar dikin ku ev metodeke şaş e û ji bo amancên dîr ne li berjewendiya çî gelan e. Dema mirov tecrûbeyên li welatên Yeketiya Sovyêfî ya berê, Yûgoslavyaya berê, Albanya, Spanya, Çîlê û heta Çîna îroj dide ber çav, mirov digihê wê encamê ku mêtîşustina xelkê, afirandina mirûdan û rêbirîna li tradîsyonên demokratî, toleransê, hevpejirandinê û rojnamevaniya bi mewzûiyet dikarin ji bo amancên dîr tenê zîyanê bigihînin rewşa gelekî. Xwebêja vê yekê ne ew e ku ramanên niştimanperweriyê û daxwaza azadiyê bêyên berbendkirin, lê ew e ku baştirîn rê ji bo perwerdekirin û tîgîhandina endamên nete-

weyekê bikarhanîna tradîsyonên demokratî û rêdana ji bo bîr û baweriyên pirralî û cudaşeweyeyê.

Gelşên li jor hatinî diyarkirin hindek ji wan egeran in ku dibin sedemên afirandina astengên mezin li pêş rojname û kovarên kurdî, wek nizimtiya kalîteyê û dijarbûna frotina wan. Wekî Mûrad Ciwan jî li jor diyar kir, li Kurdistanê bi xwe bi pirranî tenê ew rojnameyan dikarin jiyana xwe bidomînin heke rêxistineke siyasî, yan dewletek, li paş wan be. Li dervayê Kurdistanê dîsa tenê ew weşananan didomînin ku rêxistinên siyasî li paş wan in, yan jî dewleteke biyanî alîkariya aborî dide. Li welatekî wek Swêdê gellek rojname û kovaran dest bi weşanê kirin, wek Rizgariya Kurdistan, Kurdistan Press, Armanç, Berbang, Mamostay Kurd, Roja Nû, Gizing, Kulîlk, Îsot, Roj Baş, Nûdem, Çira, Helwest, Vate, Dugir, Zend, Dîdar û yênan din. Di nav van rojname û kovaran de yek jî nîne ku bi encama frotinê xwe îdare kiriye û domandiye. Gellekan ji wan tenê salê 3-4 hejmar weşandine û hindek ji wan, wek Kurdistan Press, Armanç, Mamostay Kurd, Îsot, Roj Baş û Dîdar neçar mane ji ber sedemên aborî rawestin. Heta li Stenbolê be ku tê gotin bi milyonan Kurd lê dimînin rojnameyên kurdî di warê xwe-îdarekirina aborî de tûşî gellek dijarîyan tîyên. Heke nîfşekî ku ji xwendinê hej dike, nîfşekî ku rojnamevaniya bi kalîte û mewzûiyet teqdîr dike neyê holê ev dijarîya li pêş rojname û kovarên kurdî dê her bidomîne, wekî ku ev bûn dora 70 salan didomîne. Bi encama vê rastiya li holê, gotina ku dewletên serdar xwendina kurdî qedexê dikin û ji lewre Kurd ji xwendinê bêpar in nedikare wek gotîneke sed ji sedî rast bête pejirandin. Heke li tevahiya Ewropa rojnameyeke rojane, tew hema heftane, bi zîmanê kurdî nebe ku xwe bi saya frotinê îdare dike, wê demê yan gotina ku li Ewropa dora milyonek Kurd hene ne rast e, yan Kurd nikarin rojnameyeke layiqe frotinê derînin, û yan jî gotina ku dijmin nahêle Kurd bixwênin ne yeke bi tevahî rast e. Camêrên wek Celadet Bedîrxan û Dr. Kamêran Bedîrxan hîn di salên 30an û 40an de bizav kirine ku ji bo Kurdan rojname û kovarên bi kalîte biweşînin. Li gel fidakariya wan ya bêhempa û li gel ku wan weqa hewl dane alîkariyê ji hukmata frensî û yênan din bigirin jî di dawiyê de ew neçar

mane hemî kovarên xwe rawestînin ji ber ku piştigiriyê aborî di nav Kurdan bi xwe de nebûye û berhemên wan tenê ji aliyê çend kesan de dihatine xwendin.

Celadet û Kamêran Bedirxan di derbarê vê pirsê de peywendî li gel Kurdên hemî beşên Kurdistanê danîbûn û kovara HAWAR bi alfebeya erebî dest pê kiribû, lê çî alîkariyê rêk û pêk ku berdewarîkirina wan berhemên misoger bike negirtibûn. Kovara HAWAR di sal 1932 de dest pê kiribû û di 1943an de rawestiya bû. Kovara RONAHÎ di sal 1942 de li Şamê dest pê kiribû û li dû weşandina 28 hejmaran di 1945an de rawestiya abû û kovara ROJA NÛ ji aliyê Kamêran Bedirxan de sala 1943an li Bêrûtê hatibû weşandin û li dû weşandina 73 jimaran di sal 1946 de dawî dabû weşana xwe. Celadet û Kamêran Bedirxan hebûn û jiyana xwe pêşkêşe gelê xwe kirin, lê mixabin ew dişikêstî û perîşan man û gelê Kurd yê nexwende nikaribû di wê demê de ji leheya zanyariya wan sûdê bigire. Kamêran neçar ma ji bo jiyane biçe Parisê û Celadet li dawiyê neçar ma biçe li ser zeviyan xelkê, ji welatê xwe dûr, çandiniya pembû bike. Li nêzikî Şamê ew bi encama qezayêke motora ava bîra xwe dimire. Celadet di 22ê nîsana 1951ê de ji kebanîya xwe Rewşen re vê nameyê dinivîsîne (Hemreş Reşo, di pêşgotîna berhevkirina hejmar 24-57 yên HAWARê de):

"Ez dixwazim berî mirina xwe, ku ne dûr e, tiştê biçûk ji we re bihêlim. Ma ev ne hewce ye? Tiştê ku ez dixwazim, xwedê bi destê min bigire. Bawer dikim ku ez bi pêwîstiyên xwe, ji bo gel û welatê xwe bi awakî çak û bêtir jî rabûm, û nuha divê ji bo mala xwe jî tiştê bikim."

Mirovekî jîr û zanyar ew qas fidakarî ji bo gelê xwe kiriye lê wî gelî nedikaribûye wî û sêçar endamên malbata wî xwedî bikin. Dema di nav neteweyekê de mezinmîrovêkî wek Celadet Alî Bedirxan, li dû ew qas ked û xebata neteweyî û çandî, biçe ji xelkê re çandiniyê bike, dilsar û perîşan bimire, wê demê ew netewe ne layiqe veketina çirayên ronahiyê ye û dê hên bi salan di şevreşîya nezantiyê de vegezave. Rewşa vî gelî di warê xwendin û zanyariyê de do wa bû û îroj jî ta

radeyekê wisa ye. Nivîskarên Kurd, rojnamevanên Kurd, hunermend û zanyarên Kurd hîn jî bi pirranî perîşan û dişikêstî dimînin. Ew bi pirranî yan ji aliyê dewletên serdest de têyên girtin û kujitîn, yan jî dibin nêşanên kevir û şîjkên îhaneta partîyan, rêxistinên kevneperest, mirûdan û nezanan; yan serî datînin û xwe dixin nav penabertiyêke hundirîn, û yan jî welêt li cîh dihelin û direvin derve. Wisa jî ew mêjiyê zanyar yê li Kurdsitanê heye jî beşekî mezin ji xwe wenda dike. Girtina qedir û nexê xizneyên zanyariyê yên neteweyî di nav Kurdan de yan nîne, yan tenê bi dev e, ew jî bi pirranî li dû mirina mirovekî nerxibilind. Bi dehan şarezayên kurd diçin li welatên biyanî dibin penaber ji bo xatirê pariyek nan, hunermendên neteweyêke ku tete gotin hejmarê endamên wê ji sîh milyonan bêtir e nikarin hezar kasêtên xwe bifroşin, rojname û kovarên heja radiwestin çimkî pênc sed xwendevanên wan nînin, ... Zarav û alfebeyên cawaz li pêş yegirtina zimanekî wek asteng dimînin, di demekê de ku dahola propaganda û pêkhanîna mirûdan didomîne, kesên bi gotinê comerd û bi kirinê miqris bêhejmar dimînin, feylesofên nexwende û nivzan bêtir dibin, derewîn û mizawir û bazirganên bi kurdayetiyê pîr dibin, û helbete rojnamegiriya kurdî di rewşêke wisa de bi gavên gellekî hêdî ber bi pêş diçe.

Bêyî guman gellek asteng û diwariyên din jî hene li pêş rojnamegiriya kurdî, wek stemkariya dewletên ji şaristaniya pêşkeftî dûr (wekî li jor hat gotin, min nexwazt di vê gotarê de behsa dewletên serdest bikim, çimkî kurdekî ku hay ji stemkariya wan nebe nîne), nebûna hejmarên bilind ji kadirên jêhatî û pêkan, bêparmayîna ji teknîka nûjen, pirsgerêkên civakî û gellekên din.

Min hêvî ji Kurdên li derve heye ku rojname û kovarên baş yên welatên ew lê dimînin bixwênin û fêr mewzûiyetê, toleransê û demokrasiyê bibin; ne ku li dû mayîna 20 salan li derve ji gundiyan xwe bêtir li paş bimînin û ji şaristaniya hemdemî tenê qaqilan bi dest xînin. Çawa be, li welêt gundiyan wan bi derbasbûna salan re li gor îmkânên xwe berepêş diçin. Zihniyeta hindê kesên li derve, li milê din, her wek xwe dimîne, yan wek zihniyeta hejmareke ji muhacir û penaberên "cîhana sêyem

û çarem" heku diçe berepaş diçe (nimûneyek: piştgirên musulmanên tundurê yên Cezayir). Min hêvî heye ku Kurdên li derve tiştêkî erênî bidin welatê bapîr û dapîran. Min hêvî heye ku ew partiyên Kurdistanê fêr toleransê û hevpejirandinê bikin, ne ku bibin mirûd û li ber agirê belavokan rabin dîlanên nefret û ajîtasyon û serhişkiyê. Min hêvî heye ku ew xwe fêr xwendina kurdî bikin, piştgiriya rojname, kovar, nivîskar û hunermendên Kurd bikin.

Pêwîst e bête gotin ku di nav çend salên borîn de hejmareke ji nivîskar û rojnamevanên jêhatî hatin holê. Hêvîdar im bikaribin bêtir sûd bigihînin gelê Kurd. Îroj li derve û hundir, li gel hemî asteng û dijwariyan jî, rojname, kovar û bernameyên radyo û televizyonê bi kurdî hene û bivêst neyê ew ê rojnamegiriya kurdî berepêş bibin. Li milê din, kesên bi îradeyên polatî, çîqa hindik bin jî, di nav nivîskar û rojnamevanên kurd de hene ku her bizavê dikin ziman û edebiyat û rojnamegiriya kurdî qencir û çaktir bikin. Pêwîst e ew bi dil û can bêtir pîrozkin.

Ez ê bi van rêzan gotara xwe bi dawî wînim:

Heke gelê kurd bixwazibe wek beşekî ji cîhana pêşkeftî di sedsala 21emîn de cîhê xwe bigire, pêwîst e bi gavên gellekî bezatir ber bi pêş biçê û xwe ji sinçiyên şerûde yên paşvemaînê, herweha ji metodên retorîk yên siyaseta welatên Rojhelata Navîn û hawayên propagandîst yên stalînîst û behsîst azad bike. Yan na, ew ê cîhê xwe di nav neteweyên cîhana 4emîn de misoger bike. Ji ber ku va gela ne xwedan dewlet e pêwîstiya herî grîng li ser milên partiyên siyasî yên vî gelt ye. Gelê kurd hewcedarî bi rojname û kovarên çak heye ku bikaribin tiştêkî nû û bi kelk bidin wî, herweha bi dezgehên radyo û televizyonên serbixwe (ma ew ê ne baş be, wek nimûne, heke partiyên wek Yekîtiya Nîştîmanî Kurdistan, Partiya Demokrat ya Kurdistan û Partiya Karkerên Kurdistan di nav hev de salê milyonek dolar bidin komîtiyeke serbixwe ji bo damezirandin û birêvebirina dezgeheke radyoye serbixwe. Bila navê wê Radyoya Zimanê Kurdî be û bila rojê du-sê saetan bernameyan pêşkêş bike, bernameyên ji siyaseta partriyên û ajîtasyonê û hêvotinê dût, bernameyên ku bikaribin zimanê kurdî ber bi yekgirtinê bibin, çanda kurdî zindî bihêlin û Kurdan di warê zanistiyê û

şaristaniyê de perwerde bikin. Ma amanca her sê partiyên ne ev e?!). Gelê Kurd hewcedarî bi xwendinê, zanistiyê û pêşveçûna ramyarî heye, hewcedarî bi zimanekî standard, bi alfebeyeke yekgirtî heye ku bikaribin hestên neteweyî hêvan bikin û Kurdan ji ev cudabûn û jihevbelavbûna malwêran azad bikin. Partiyên siyasî divêt têtîkoşin ku li gor mercên nûdemî gavên xwe bi hev re ranin, yan na, laşê neteweya kurd, wekî ku Celadet Bedirxan pêş 65 salan gotibû, dê her di cîh de bimîne, gavekê bere pêş û yekê berepaş biçê. Bila em hêvî bikin ku di nav 10 salên dahatû de çirûskên ronahiyê bibin fîrêj û rê li pêş gelê Kurd rohnî bikin da ku bikaribe bi serbilindî serê xwe di nav gelan de rabike û jiyaneke ji ya me hêsantir û bi rûmetir ji bo nîfşên pêşerojê misoger bike.

Bila sedsaliya rojnamegiriya kurdî li me hemiyar pîroz bel!

[Paşgotin: Heye ku nivîsandina gotareke wisa li keyfa gellekan ji me neyê û heye ku kovarine kurdî rê nedin weşandina wê jî. Wekî kurdekî ku ev bûn şîh û sê sal li dervayê Kurdistanê, lê di eynî demê de di nav pîrsa kurdî de, dimîne, min nivîsandina wê pêwîst dît. Hejmareke ne biçûk ji nivîskar û rojname û kovarên me, herweha bernameyên radyo û Televizyona MED bi şeweyeke erênî behsa sedsaliya rojnamevaniya kurdî kirin; nivîskarîne behsa hindêk aliyên kêr yên rewşa rojnamegiriya kurdî jî kirin. Hêvîdar im cîhê gotareke bi vê nolê jî di bîranîna sedsaliya rojnamevaniya kurdî de hebe, çîqa ramanên tê de ne bi dilên hindêkan ji me bin jî. Bi dîtina min, dem hatiye ku Kurd bi şeweyeke bêtir rexnegir û objektîv li xwe û rewşa xwe seyr bikin, bi amanca afirandina şert û mercên çaktir ji bo pêşeroja neteweya kurd).

Têbînîya Helwestê : Em di gelek waran de bi dîtînen nivîskar Ş. B. Soreklî re nîn in, em wek wî nafikirin, lê ji ber ku em demokrasîyê, azadiya fikrî, ramanî diparêzin loma me vê nivîsê weşand. Heger rexneyên li ser vê nivîsê hebin, em dê wan jî biweşînin. Em dixwazin li ser vê mijarê munaqêşe çêbibe. Bila nivîskar û xwendevan dîtînen xwe diyar bikin. Bê munaqêşe û rexne pêşveçûn çênabe.

Zanîna Zimên
BIRÊ MORFOLOJÎ

2

Pervîn Şerefnaz

D) DUCARKIRINA NAVÊN HEJMARAN:

yeka-yek	dudu-dudu
sisê-sisê	çar-çar
pênc-pênc	

DUCARKIRINA BÊJEYAN
BI PAŞKOKÊN (Î, K, OK) VE:

a) paşkoka "î"

gulgulî	gitolgitolî
zaxzaxî	sorsorî
şaxşaxî	taltalî

b) paşkoka "ik":

gulgulik	mijmijik
girgirik	xaxşaxik
reşreşik	gezgezik
zerzerik	mezmezik
tirtirik	çirçirik

c) paşkoka "ok":

mijmijok	gezgezok
girgirok	vizvizok
vinvinok	ginginok
pirpirok	

BÊJEYÊN HEVBEND ÊN KU NÎRANAN
ÇÊDIBIN:

Bêjeyên ku bi vî awayî çêdibin yan du navdêr
bi alîkarîya pêrbestana digiyên hev, yan jî du
rengdên bi alîkarîya pêrbestana digiyên hev û
pek tên, wek:

roj bi roj	der bi der
rû bi rû	kurt e kurt

BÊJEYÊN HEVBEND ÊN KU BI
PÊRBESTAN ÇÊDIBIN:

Bêbejên ku bi vî awayî çêdibin yan jî du
pêrbestana yan jî ji bêjek û pêrbestekê pêk tên,
wek:

jê re	lew ra
şûn de	pê-re
tê de	

HÊJEYÊN HEVUDUDANÎ ÊN KU JI
PÊWENDAN ÇÊDIBIN:

Bêjeyên bi vî awayî ji çend pêwendana
çêdibin, wek:

da-ku	ji bo ku	ji ber ku
-------	----------	-----------

BÊJEYÊN KU BI PAŞKOK Û PÊŞKOKAN ÇÊDIBIN:

Em ê bêjeyên ku bi vî awayî çêdibin jî dibin sê rêzan de bivînin, ew jî:

- 1- Navdêrên bi paşkok û pêşkokî
- 2- Rengderên bi paşkok û pêkokî
- 3- Lêkerên bi paşkok û pêşkokî

1- NAVDÊRÊN KU JI PÊŞKOKAN ÇÊDIBIN:

Bi paşkoka "ber":

ber+stu	ber+nav
ber+roj	ber+bang
ber+koz	

Bi pêşkoka "ser":

ser+wext	ser+sal
ser+kanî	

Bi pêşkoka "bin"

bin+pê	bin+çene
bin+erd	bin+dest
bin+ar =şax	

Bi pêşkoka "nav":

nav+mal	anv+çav
nav+ser	nav+bir
nav+ber	

**NAVDÊRÊN KU BI ALÎKARÎYA PAŞKOKAN ÇÊDIBIN:
BI ALÎKARÎ "ik"**

Ev paşkok piştî bêjeyan têt nivisandin, lê dîtina wê bêjeyê naguherîne, ji bo biçûkkirin û xweşikkirina tiştên bê can û bi can têt bikaranîn.

berx	berx+ik	kar	kar+ik
mal	mal+ik	kur	
kur+ik			

keç	keç+ik	jin	jin+ik
bav	bav+ik	dar	dar+ik
sel	sel+ik	dil	dil+ik

"ek"

Ev pêşkok têt dawîya bêjeyan û bêjeyên nuh çêdikin, wek; (ev tişt ji bo nebinavkirina navdêran û ji bo yekejimarî têt bikaranîn)

pişt+ek	dest+ek
nîv+ek	mad+ek

Bi paşkoka (stan): Ev paşkok cîhê waran û cîhê karan dîyar dike.

Kurdi+stan	Erebî+stan
daristan	gulîstan
Rûsî+stan ??	garistan

Bi paşkoka "den-dan-dîn"

ka+dan	ka+dîn
kevçî+dan	hubur+dan

Bi paşkoka "geh": Ev paşkok jî ji bo cîhê waran têt bikaranîn, wek;

pê+geh	ban+geh
wer+geh	şêr+geh
dol+geh	ber+geh
der+geh	derman+geh
havîn+geh	kar+geh

Bi paşkoka "xane": Ev jî ji bo navên war têt bikaranîn, wek;

kitêb+xane	ders+xane
şerab+xane	bende+xane
kar+xane	nexweş+xane

Bi paşkoka "kî": Ev paşkok ji bo yekîtiya mi-letan têt bukarandin.

Ereb+kî Ermenî+kî

Kurmanc+kî Ecem+kî

Bi paşkoka "ar":

nivisar guhar

2. *RENGDÊRÊN KU JI PÊŞKOKAN ÇÊBÛNE:*

Bi alîkarîya "bê"

bê+kar bê+kes

bê+can bê+nav

bê+mal bê+serî

Bi pêşkoka "ne"

ne+yar ne+xweş

ne+merd ne+zan

ne+çê ne+merî

Bi pêşkoka "ber"

ber+malî ber+dest ber+banek

RENGDÊRÊN KU JI PAŞKOKAN ÇÊDIBIN:

"ek": dema ku ev paşkok hat dawîya bêjeyan, çawanîya mirovan yan jî tiştan dîyar dike, wek;

virr+ek ser+ek

pars+ek

xur+ek bir+ek

gelişt+ek rûnişt+ek

bi kokên lêkeran çêbûne

Bi alîkarîya "ok": Ev paşkok têt paşîya navde-
ran, lêkeran û bêjeyên ducarkirî, wek

a) bi navdêran re:

keçel+ok şemam+ok

gul+ok şîrîn+ok

b) bi koka lêkeran ve:

rûnişt+ok gelişt+ok

bez+ok rev+ok

c) Bi bêjeyên ducarkirî ve:

mijmij+ok gezgez+ok

girgir+ok xapxap+ok

Bi paşkoka "ik":

Bipaşkoka "ik" ji bêjeyên ducarkirî ve dikare
rengdêrên nuh çêke, wek;

gulgul+ik sorsor+ik

çirçir+ik reşreş+ik

Bi paşkokên "kar, dar, van, baz, saz, war
(wer), mend)

Bi alîkarîyên van paşkoka rengdêrên nuh
çêdibin, ev bêjeyên nuh ji karê mirovan dîyar
dike.

KAR:

xebat+katr ser+kar

nivîs+kar

VAN:

berx+van ga+van

derge+van aş+van

bax+van nêçîr+van

şer+van pişte+van

xwende+van bilûr+van

bêrî+van pêşî+van

DAR:

ser+dar ders+dar

birîn+dar deyn+dar

guh+dar nobe+dar

mal+dar remil+dar

BAZ:

can+baz fêl+baz

sêr+baz

BEND:

sol+bend mal+bend

saz+bend heval+bend

YAR:

hiş+yar kirê+yar

bext+yar pirsî+yar

rist+yar

Dumahîk heyê

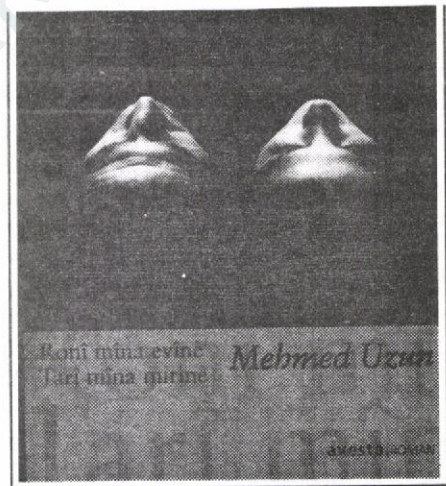
SERBILINDÎ Û SERKEFTINA ROMANA KURDÎ

Maruf Yilmaz

Mizgîn ji romanhezên Kurd re, ku Mehmed Uzun romana "Ronî Mîna Evînê Tarî Mîna Mirinê" nivîsiye! Bêguman ev roman, romana baştirîn a kurdî ye, ku min ta îro xwendiyê. Ev roman 350 rûpel e û ji aliyê Weşanên Avesta'yê ve li Stambûlê hatiye weşandin û ji 17 beşan pêk dihê û her beşeke wê, bi beşên din re girêdayî ye.

Îro hejmara romanên ku bi kurdî hatine nivîsîn, ji hejmara tiliyên destekî ne bêhtir e. Herçendî çend roman hatibin nivîsandin jî, romana Kurdî ya nûjen tune bû. Lê di romana "Ronî Mîna Evînê Tarî Mîna Mirinê" de, tiştê ku bala mirovî dikişîne, warê herêkbûn, kûrbûn, psikolojiya hundirê mirovî û raxistina teknîka temaya romanê ye. Lewra, xala girîng e, ku romanê ji romanên nivîsî cihê dike; kûrahî, berfirehbûn, neynika hundirê mirovî û psikolojiya têkoşîna hundirê mirovî ye. Ev yek, vê romanê, ji romana klasîk cihê dike. Ev roman weke kok û gevde dara tiriye, ji şûneke dest pê dike, derdihê, şax dide û jî koka xwe hinekî dûr dikeve, dawiyê jî, li koka xwe vedigere... Ji serî ta dawiyê, "Ronî Mîna Evînê Tarî Mîna Mirinê" diwar û dijberiya du hêzan li ber çavan radixe. Ji nav van diwariyan, bala min bi tundî çû ser bûyera trajîk, li "Welatê Çiyar", ku ev bûyer di kesitiya Kevok û Bazî de dîtê. Ez bawer im ku, xwendevan dê bala xwe bidin vê derê. Li vî Welatî, malbat bela-wela ne û heta ku yar ji yarê dûr dikeve; dê û bav ji keç û kurên dûr dikevin, weke beşên 13-17an nîşanî me dide. Tiştê ku cîhana Kevokê serûbinê hev dike, wê dixê nav wê helwêsta sosretiyê û herdu lehengan rûberî nîgara neçê dike, tarîtiya bêdewletbûn û bêkesbûnê ye...

Bi taybetî romana hunernûjen a ku şax vedide li ser darê cîhanê, pêwîst bû ku, em li ser vê romanê rabiwestin, çimkê ev roman cihê vala dadigire û bingeha avahiya wêjeyê Kurdî ya nûjen damezrîne. Mehmed Uzun, ji aliyê karê wêjeyî û çandî ve xwediyê taybetî û hunereke mezin e. Ev nivîskar, di warê fantazî û teknîkê ve jî, ne kêmê Franz Kafka, Thomas Mann, Tojstoy, Dickens, Gabriyel Garcia Marquyê ... ye.

Beriya ku ez vê romanê bixwînim, min romana Mehmed Uzunî ya bi navê "Rojek Ji Rojên Evdalê Zeynikê" xwend û min nivîsek di derheqa wê de nivîsand û ew di kovara "Helwestê" de hat weşandin.

Tamxweşî, çêj, xoş û lezeta wê romanê di bin zimanê min de bû, min dest bi xwendina romana "Ronî Mîna Evînê Tarî Mîna Mirinê" kir, wê ez birim nav cîhana xwe, ez ketim nav şer û soreşan, nav lorîna dayikan û girîna zarokan, wan

ez girtim û tifingê dan ser milê min û berê min dan Kurdistanê, ez çûm Kurdistanê, min li wir laşên şehîdan dîtîn, bi hêviya dermankirina birînen wan, ez jî wekî Kevokê, li ser çiyana digeyriyam, min dayikek dît, wê digot; "de lorî lorî lorî kurê min". Bi lorîna dengên wê, ez li xwe aqilim û min dît ku ez ji şer û cengan dûr im, li Swêdê me, lê bi şoreşa romana Uzunî, tifingê dabû ser milê min û berê min dabû Kurdistanê, li wir, min li dijî dijminên Kurd şer dikir. Ez li romanê vegeyriyam, min tê de, dît ku Welatê Çiyana dişewite, dar û berên wî dişewetin, gund dahlên wî, devî, daristanên wî, war û wargehên wî dişewitin..., ez di deriyê romanê de çûm nav refê şoreşê, min kirasê gerîlan li xwe kiribû û keleşkofek da ser milê xwe û min çavê çepê girt û çavê rastê li nîşanê gerand.

Romana Uzunî, romaneke nûjen e, neynika hundirê mirovî, psîkolojiya hundirê mirovî, hest û têkoşîna hundirê mirovî dide dihîne zimanî.

MEHMED UZUN BI TENÊ YE

Nivîsîna vê romanê; zorê dide me da ku em bibêjin; Mehmed Uzun hem hîmdarê romana kurdî ya hunernûjen e û hem jî hevalbendê Kafka, Mann, Tojstoy, Dickens, Gabriyel Garsya Marquy, Balzac, Joyce û Hemîngwayî ye. Ew nivîskarekî neteweyî û navneteweyî ye. Ew pênuşşorekî piralî û zîrek e. Ji aliyên çand û wêjeyê ve, xwediyê taybetmendî û hunereke mezin û bi çandê ve tijî ye. Di derheqê hunera zimanê wêjeyî de zanîna xwe ya taybetî heye. Ji ber hindê, ew di nav nivîskarên hemdem de, bê şik yê rêza pêşîn e. Uzun xwedî sê zimanan e, lê ji tevan bêhtir bi kurdî romanên xwe dinivîsîne. Uzun endamê PEN KLÛBA Swêdê, Yekitiya Rojnamevanên Swêdê û Yekitiya Rojnamevanên Cîhanê ye. Ew birêvebirê Yekitiya Nivîskarên Swêdê bû. Herwisan ew li Wezareta Çandî ya Swêdê, wekî pisporê wêjeyên biyanî xebitiye û di amadekirina semînerên navneteweyî yên wêjeyî de jî wekî amadekar beşdar bûye.

Uzun hemû romanên xwe li sîrgûnê nivîsîne, ew nivîskarekî sîrgûnê ye. Sîrgûn gelekî kesan pûç û vala kir, wan bêwar û bêziman kir, lê sîrgûr jî bo Uzunî, bû cîh û warê afirandina zimanekî ku ber bi mirinê diçû, Uzunî ew jî mirinê azad kir û kir zimanekî wêjeyî û jîndan. Bi hebûna vê romanê, em dikarin bibêjin ku Romana Kurdî ya nûjen heye. Herçendî dereng mabe jî, ne xem e,

niha heye... Heger Uzun nebûye; Kurdistan çolekî bêdar û ber, çolekî rut, ziwa, hişk, çilmisî, pûyî, wekî darên beşçeyê yên bêav em li ber tavê hişk bûn, ava kahniyên me vemirî, ew ziwa...

Uzun jî bo zimanê kurdî dîrokeke nûh diafrîne. Ew nivîskarekî dogmatîk nîn e, divê em wî wek navneteweyî yê pêşîn dibînin. Ji xwe ev romana ku di destê we de, çirandina sînoran e. Mehmed Uzun pirhevoksaz û nêrengsaz e, ew zimanekî nûh diafrîne. Ew pispor û çêkerê yekemîn yê zimanê roman e. Yanê ew hîmdar û avakarê zimanê romanê yê modern e. Ew nivîskarekî navbervan e û bi du çavan bûyeran derbasî ser kaxizan dike. Ji ber hindê, ew wekî Sarte existentîalist, humanist û mirovhez e. Yanê ew weş û kirinên nemerovane dadgeh dike.

Di romana wî ya nûh de vegotina teknîk û temayê bilind e. Ev yeka dihêle em bibêjin, Uzun zimanekî nûh diafrîne, ji ber hindê, hîmdar û avakarê romana Kurdî ya nûjen e û hem jî nivîskarekî navneteweyî ye. Uzun Joyceyê Kurd e yê ku pênuşa xwe şoreşê dike. Romana wî dê cihê xwe di nav romanên cîhanê yên modern de bigire. Ew bi romana xwe, di sala 1998ê de, bû xwedî şohreteke mezin. Piştî nivîsîna vê romanê, ew jî qonaxekê re derbasî yeka din bû. Di vê dema me de bi pêşveçûna zanyariya dinyayê re û bi îcadên nûh re nêrîn û dîtînen mirovên Kurd jî, jî binî ve guhêrîn. Uzun nûnerê dema niha ya tîpîk e, tê de dijî. Ew dibîne ku di warê zanyariyê de riyên pir fireh li ber mirovahiyê vedibin. Ji ber hindê, ew dixwaze ku di hunera romana xwe de aliyekî zanyarî jî hebe. Uzun diyar dide ku, gava ew di berhemên xwe de qala mirovekî bike, divê karaktera wî mirovî bi hawayekî zanistî şîrovebike. Ev jî bo serpehatî û bûyerên "Ronî Mîna Evîne Tarî Mîna Mirinê" wî wisan e. Yanê bûyer û serpehatî, bi çî hawayî û çîma dest pê dikin, diqewimin û çîma pêşve diçin û bi çî hoyan dawîya wan dihên; divê ev tev bi metodên zanistî yên wêjeyî bihêne eşkerekirin û zelalkirin... Bi rastî Mehmed Uzun, van hizir û baweriyên xwe di vê romana xwe de bi kar hanîye. Wî, bi vê romanê, şopeke nûh damezrand û wêjeya kurdî jî propanganda û siyasînameyan rizgar kir. Wî bi qayde û hawayê dualîzma Mezobotamî ya kevn, mîna dualîzma Gilgamişî ya ku di derheqê mirin û jîyanê de ye, nivîsiye. Dualîzm di wêjeya nûh de jî cihekî girîng digire.

ASTENGÊN LI PÊŞIYA NIVÎSKARÎ

Heger mirov qala astengên li pêşiya Uzunî bike, ew pir in. Ez nizanim ka hêja ye ku ez yek bi yek qala wan bikim? Lê yek ji wan, astengan; gelşa şerê kirêj, rastiya tahl û trajediya me ye ku pîrfîcaran hunerê vedigere û dide ber darê lêdan û kuştinê. Di şert û hoyên wisan de, dewsa ku mirov romaneke bedew pêk bîne, sloxanname, derdname, siyasîname dihê pêk. Ev tahlûke li ber Mehmed Uzunî ji hebû, lê ew biserket. Ev rastiye tahl yê gelê me, bê guman cihê xwe di vê romanê de digirin, lê bi hawayekî wêjeyî ku li romanê bêhnê neçikandine û roman nebûye warê propangandaya siyasî ya partî û rêxistinan. Çimkê qeydên wêjeyê, nemaze yê hunera romanê, xwediyê zimanekî wêjeyî ye, zimanê romanê û zimanê perwergarî ji hev pir dûr in; roman ne rasterast berdevka bîrdozî û ramanan e, di vê romanê de bîrdozî, konevanî, têkoşîna neteweyî û mesaj hene, lê ew bi cih û bergên wêjeyî û hunerî hatine honandin û xemilandin.

NAVEROK

Mehmed Uzun wekî kamerabanekî hovîtî, jakamî, dirindeyî û wehşeta ku li Welatê Çiyan dibe, dikişîne, wan bûyeran, bi hawayekî zanistî dihonîne. Hinek berhemên kurdî wekî çoleke bê dar û ber, ziwa, rût û repal in. Lê ev roman ne wisan e. Em vebigerin ser hizir û ramanên vê romanê, em tişteki nûh, kûr û berfireh dibînin; berxwedan û têkçûnên Kurdan.

Naveroka romanê rojane ye, qala şerê Welatê Çiyan dike. Bi problemên civakê ve girêdayî ye. Ev berhem, berhemeke monoton nîn e, çimkê berhemeke monoton bala kesî nakişîne ser xwe. Ev roman bi bûyerên rojane ve tijî ye. Mehmed Uzun di vê romana xwe "Ronî Mîna Evîne Tarî Mîna Mirinê" de qala şerê rizgariya neteweyê Kurd yê ku li Welatê Çiyanan dibe, dike. Ew bi du çavan li bûyerên şerî mêze dike, yanê bi çavên herdu aliyên li şerî dinêhere. "Welatê Çiyan" Kurdistana bixwe ye û "Welatê Mezin" Tirkiye, Îran, Îraq, Sûriye ye. Çend sal berî niha, Helepce bû hedefa êrîşên kîmyewî yê dewleta faşîst a Îraqê û 5000-7000- keç, jin kal û zarokên Kurd hatin şehîdkirin û bi hezaran jî hatin birîndarkirin û bi hezaran jî berê xwe dan çolistanê. Di romanê de, Uzun qala Welatê Çolê dike. Dibe ku "Welatê Çolê" Çolistanê Kurdistana başûr be, dibe ku derekî din be jî. Çimkê bi

hezaran jî Helepceyê reviyên, li çolê, çiyên, newal çolistanê bi cih û war bûn. Ew ber sar serme û baranê bûn. Dewleta Îraqê di sala 1975ê hinek Kurdan sîrgûnî Kewatê kiribû. Dibe çolistanê Kewatê be. Dîsan, ev roman qala Kurden ku ji bajarên Kurdistana (Dersim, Axrî, Sasûn, Geliyê Zilan, Amedê) reviyane û paşê di dibistanên dijminan de xwendine, dike, li ba wan xweinkarkirin heye û ew ji dijî neteweyê xwe derkevin, hene. Baz yek ji wan tîpan e. Dê û bavê wî di serhildaneke Kurdan de hatin kuştin û ew sêwî û bêxwedî mezin bûye, paşê bûye dostê dijminê dê û bavê xwe.

Baz çil û du salî ye û Kevok bîst û du salî ye. Baz di zarok û piçûkahiya xwe de sêwî û bêxwedî mezin bûye û paşê dibe zabitê ordiya ku dijminên dê, bav û kalikên wî bûne. Baz bi saya General Serdar dibe zabitê binavûdeng û dîroka zaroktiya xwe înkâr dike. Ew bi xwe hebûna welatê xwe qedexe dike, bi darê zorê binax dike. Ordîya Welatê Mezin, bi alîkariya wî, welatê wî dike; warê şer û cengan, kuştin û hilweşînê... Bi gotîneke din, jiyana dê û bav, pîsmam, ap û merovên xwe, cîhana zaroktiya xwe, li welatê xwe dike "gayrî meşrû".

Ev roman, ji serî ta dawiyê, du hawayên têkoşînan ango karakteran li ber çavan radixe, ku ew herdu jî li dijî hev in. Yanê di kesitiya qehremanên romanê Kevok, Rênas, Çekdar û Jîr de rîya mafxwaziya neteweyî, adaletxwazî heye û di kesitiya Baz û General Serdar de jî, xirabî, xwînxwerî, bêtoleransî, monoteîzm û yekneteweyî heye. Ew zorker, zorbaz, hov, dilkevir, dilreq, dilhişk, nedilvan û bêînsaf e. Ev dualîzm di ola Zerdestî û destana Gailgamişt de de cîyekî girîng digire.

Gernasê yekemîn Baz e, kokKurd e, lê bûye zabitê ordiya Tirk û gernasê duyemîn li bajarekî welatê Mezin (Tirkiyeyê) dimîne, navê wê Kevok e (keça awukat), ew zilm û zordariya dewleta Tirk nepejirîne û li dijî wê zilmê derdikeve ser çiyên; tevî gerîlan dibe û berxwedaneke li ber çavan radixe. Herdu gernas jî hatine çêkirinê, sembolîk in. Jîr, Rênas, û Çekdar jî, wek Kevokê jî Welatê Çiyan, sembola xweşî û azadiyê ne, ew li dijî Welatê Mezin (ordiya Tirk) şer dikin, dixwazin tola şehîdên xwe hilbidin, lê bisernakevin û dijminên wan jî bisernekeve. Welatê wan di nav xwîne de ye, bûye gola xwîna şehîdan, lehengên ku di çiyên û newalan de dihê kuştin, laşên

wan, bêgor ji teyr û heywanan re bûye xwarin, dihê bîra wan û ew dixwazin bi şoreşeke çekdarî Welatê Çiyan azad bikin. Ji lewra jî, Kevok dikeve nav refê şoreşê, di nav komek gerîlayî de cîhê xwe digire. Kevok di kesitiya xwe de şoreşekê çêdike û diqulibe ser kesitiyeke nûh, miroveke nûh.

Di vê romanê de General Serdar heye, ew diktatorekî mezin e; aqilmendê Baz e, lê li piştî Baz dijminê wî yê veşartîye. Ew hemû aliyê jiyânê yên ronak û bedenên wê qedexe dike. General Serdar, li ba Baz dostê wî yê yekemîn û li piştî wî jî dijminê wî yê yekemîn e. Digel vê yekê jî, ji bo Baz, ordî, dewlet, netewe û ala dewletê, şan û şerefa wî ye. Baz bi çavêkî mezin li General Serdar mêze dike, Xwedê li jor, li jêr jî ew. Baz aîde, û kopiya wî ye, wekî wî dilive. Baz navekî god e, navê wî yê rastîn ne diyar (di romanê de) e. Em du karakterên bingehîn dibînin, ku yek jê; karaktereke mirovhez, nerm û têgihîştî ye. Ev karakter di kesitî Kevok û Rênas de heye, dikare mirovahiye biafrîne, lê bi sernakevin.

Di dawiya romanê de, gotinên Zabitê Simbêlqîtî, Bazî dide hizirandin. Ew mirovekî kal dinyadîtî ye. Baz û ew, herdu hûrhûr dipeyivin. Zabitê Simbêlqîtî dibêje: "Bajar guherîn, kinc, cil û berg guherîn, tank û top, erebe û otomobîl guherîn, balafir û telefon guherîn, lê insan mîna xwe ma, rik, kîn û îlada insan herwekî xwe ma..."

Yanê dewlet û ordiya Tirk wekî xwe maye.

Baz baş guhdarî dike, dibêje: "Ez ketime bextê te, ji min re bibêje, bi qasî ku tê bîra te.

... Yanî tu dibêjî... yanî ez ji wan deran im... yanî bav û diya min, ne qezayeke trafikê de mirin? Li wan deran... ez sêwî mam? Bav û diya min ji wan in? Ez ji wan im...?"

Baz sedema kuştina dê û bavê xwe dihizire. Mader qala cîhana dê û bavên wî (Welatê Çiyan), war û wargehên wan dike, dîsan ew cîhan li Bazî vedigere, rabûn û raniştin, tevgêr, ziman û çanda wê cîhanê, Bazî ber bi xwe dikişîne, ev jîyan di zargonên fermî yê Welatê Mezin de qedexe ye. Baz di van rêzên jorîn de em têdigihîjin ku ew li Kurdiya xwe e, vedigere, hindî ji Welatê Çiyan e, ji Kurdistanê ye, lê pir dereng e. "... yanî ez ji wan deran im....", dibêje. Kumê xiço li serê Piço, ne hat û ne diçû. Yanê kumê General Serdar li serê Bazî, ne hat û ne diçû serê wî.

Di romanê de bi navê Mader, jinek heye. Ev jin dostika Baz ya kerxaneyê ye, lê weke diya wî ye jî. Mader bi xwe allegorîk e, ne bi tenê bûyer û ziman allegorîk e. Mader bixwe xwendiyê du karakteran e. Baz ji Maderê re wisan dibêje: "Ez dê ji te re tiştêkî bibêjim, lê şaş mebe, min dest bi xwendina şîfran kiriye. Şîfrên li ser aşq û sewdayê, şîfrên ku qala evîne dikin..." Mader, hinekî şaşbûyî, "bi xêr be", dibêje, "ev jî tiştêkî nûh e!...Kurê min ê sêwî û şîr!". Ez têdigihîjim Mader hem diya wî û hem jî aqilmendê wî ye. Mader du mirov e, allegorîk e.

Em veşartin ser Maderê, ew wisan dibêje: "...dinya bi dor e, ne bi zor e. Zor nikare dewsa dorê bigire. Rûyê bayekî gur, bi dereke din ve badî, an şevê bikî roj, dora wan biguherîni, stêr û heyvê biqulibîni ser tavê? Ruhê insanan jî weha ye. Ruh, bi zorê terbiye nabin... Ji ber ku nexweşiyê weha ruh, dil û hîsên insanan derdixê pêş. Ji ber ku insan, heta niha, ji bo te, ne insanan bûn, jina te, zarokên te, ez jî tê de, em hemû, ji bo te, wasite bûn, alet bûn, diranên çerxa nêrîn û qaydeyên te bûn, em hemû diranên kêra pergala mezin bûn, pergala ku tu jê re xizmetê dikî. Ji ber ku ji roja ku min tu nasî û vir ve, tu carî, te insanan, dil ruh û hîsên insanan nedît û te xwe nehêşand ku tu bibîni. Lê niha, tu dê bibîni. Ji ber ku taya evîne, tayeke hîsî, tayeke insanî ye... Ji ber ku evîn, nexweşiyê insanî ye, insanan dike insan...." Mader kelegirî dibe û nikare gotinên xwe dubare bikin. Em di van hevokên jorîn de dibînin ku derd û kulên Maderê giran û mezin e. Ew ji kêfê re neketiye Kerxaneyê. Mader bêgav dimîne. Şert û şûrtên jiyînê wê ber bi Kerxaneyê ve kaş dikin. Yanê ew ji bêgava jiyânê ketiye kerxaneyê... Di dilê wê de mal, zar û zêç...

Di vê romanê de lehengên ku karakterên wan li dijberî hevûdu hene û di nav wan de têkoşîn û hevî û bêhevî, heye, hene. Karaktereke General Serdar heye; xwînrejî, zilm û zordarî... Baz jî xwînrejî û zordar e, lê poşman dibe. "Yeşîl" ê ku îro li Tirkiyê zahf tê peyivandin, dikare bibe Bazekî...

Em vebigerin ser Kevokê, keçên mîna wê pir in. Keçên serhildêr yên di şerî de dil dikevin û dikevin destên dijminî pir in, bêhejmar in û paşê dibin îtîrafkar, cîh û stargehên keleşan nîşanî leşkeran didin, pir in. Dîsan di vê romanê de Rênas heye, ew Kevokê ji mirinê rizgar dike. Ew

wê dide ser pišta xwe, ji sar û sermeyê azad dike. Gava ku Kevok dihê girtin stargeh û warên Rênas û keleşan ji Baz re dibêje. Rênas û hevalên xwe ji rûyê Kevokê ve dihên kuştin û girtin.

Naveroka romanê kom dibe ser van xalan:

1)Kurd hezkarên tebiyetê ne; 2)tunebûna azadiya ramanî û çapemenî, 3)qedexkirina kovar, rojname pirtûkên kurdî; 4) qedexkirina partî, rêxistin, civîn...; 5) kesitiya Kevokê ya kevn û nûh (porkurt, niha keleşkofeke lûlekurt li ser milê wê ye, li ser rûyê wê şopa krem û boyaxê nîn e, lê berê hebûye; 6)girtin û kuştina rewşenbîran, sîyasetzan...;7)sîrgûnkirina giregire, malmezînan, rewşenbîran, gundiyan; 8) qedexkirina mafên grev, lokawt, xwepêşandan, meş û civînan, hestên mirovane...; 9)evîni, dildarî ...; 10) problemên Bazî yê zarokî, sêwîmayîne; 11) metodên îşkenceyê; 12) şewitandina gundên Kurdan, rewşa kambax a niha; 13) li dijî têkoşîna neteweyê Kurd şerkirin; 14) yeknetewebûn û yekdewletbûn...

WEKHEVIYA JIN Û MÊRAN

Neteweyê Kurd ji hebûna xwe û ta îro tu cihêti ne xistiye nav jin û mêran. Mehmed Uzun vê wekhevîbûnê, bi lehenga xwe ya bi navê Kevokê îspat dike. Li gorî gotinên pêşyan "şêr şêr e; çi jin e û çi mêr e"(di romanê de). Bi alîkariya vê gotinê, em dikarin bibêjin, wekheviya jin û mêrên Kurd hebûye, lê bi hatina ola Ereban ve winda bûye, miriye, olê kesitiya jinan nizm kiriye û bêrûmet kiriye. Ev roman pîrekî nûh di navbera kevneşopî, adet û cihên jin û mêrên Kurdan de datîne û wekheviya wan bi hawayekî wêjeyî û çandî zelaltir dike. Di çanda me de gelek gotinên pêşyan hene. Yek ji wan gotinan ev e: "Jina çê mirov dike wezîr, jina xerab mirov dike rezîl". Hemû jin jî ne wek hev in; hemû mêr jî ne wek hev in, mêrên baş hene, yê ne baş jî hene.

KELEŞÊN WELATÊ ÇIYAN Û ORDIYA WELATÊ MEZIN

Dema mirov vê romanê dixwîne, mirov dibîne ku gelê me li ber xwe dide, şerê "an Kurdistan û an Kurdistanê" dide. Em serûçavên van probleman di jiyana gelê xwe ya rojane de jî dibînin. Di romanê de hertişt diguherin, lê dewleta Welatê Mezin weke xwe dimîne. Çima? Uzun hemû xirabî û metodên ne mirovane dike stûyê sîstem û

nîzama Welatê Mezin(Tirkiye, Îran, Îraq û Sûriye). Ev dihê wateya ku xirabî û xwînrejîya Baz jî, ji sîstemê dihê.

Cihan guherîn, kinc û cil guherîn, mal û xanî, tank û top, kevir û xwelî guherîn, lê însanên Welatê Mezin mîna xwe ma, kî û îlada wan herwekî xwe ma. Ji ber hindê, zargonên wê xwe naguhirin. Di romanê de jî wekî xwe dimînin. Zargonên Welatê Mezin yê çandî, rêzanî, civakî û leşkerî li dijî rûmeta mirovan e, ew bêrûmetiyê diafrîne û ji lewra jî Baz û tevî ordiya xwe, li dijî mirovahiyê ne. Hebûna rûmetê jî girêdayê azadiya Welatê Çiyan e. Welatê Mezin ku demokratiyê pêk nehanîye, ji lewra jî leşker û ordiya wî dijîminê Welatên Çiyan e, ji bo welatê General Serdar hebûna rûmetê ne pêwîst e. Leşker û zabitên welatê wî ji mêjiyên xwe yê dema hovitiyê azad nebûne. Yanê General Serdar, dewlet û zabitên wê, tenê bi şekil û dirûvên xwe yê fîzîkî ve mirov in; ew bi dil û mêjiyê xwe nemirov in.

KEVOK, RÊNAS û ÇEKDAR çavên xwe yê çepê digirin û çavên xwe yê rastê li nîşanê digerin Û BAZ û ordiya xwe çekên wan li milên wan mîna Dijlê û Firatê, pêrgî hevûdu dihên. KEVOK, RÊNAS û ÇEKDAR ji milekî, Baz û ordiya xwe jî li milekî, ew rûberî hev dibin. Şerekî giran dest pê dike, dê weledê xwe davêje. Di vî şerî de rewşa Kevokê û hevalên wê çawan e?

"Xanî, mal dişewitin. Derî, pencereyên xaniyan, banên wan ên bi ax û ka, axur û kadinên wan dest pê dikin û dişewitin. "Mala minê", Kevok dibêje...

Hewş, heşf dişewitin. Dar, ber, dahl, devî dişewitin, giya, pûş dişewitin".

Em di van rêzên jorî de hestên Kevokê yê mirovane û bi derd û kul dibînin.

"Belê", Rênas dibêje, "meraq meke, heta helîpkopter werin, em di nav çiyana de ne..."

"Lê, em gelekî dûrî çiyana in?"

"Na, na, em xwe digihînin çiyana..."

"Hingî hazirî bikin, Baz... hedefa yekemîn Baz e. Kî dê lêbixe?"

"Ez", Rênas dibêje, "ez ê bi guleyekê mêjiyê wî belav bikim." Şervan, bi lez, dest bi haziriya êrîşê dikin. Didu bi didu, sisê bi sisê, li der û dorên bilindahiyên giran, li cihên ku bi çeperan dişibin, rûdinin û lûleyên çekên xwe ber bi gund dikin."

Dumahîk heye

BINÊRE ! ÇEMÊ FIRATÊ XWÎN DIHERIKE

Senar Şahîn

"Yaşar Kemal dêwê edebiyatê ye."
(Andrê Clavel - Fransa)

"Yek ji wan ne ku di dema me de romana
herî mezin afirandiye."
(Le Monde - Fransa)

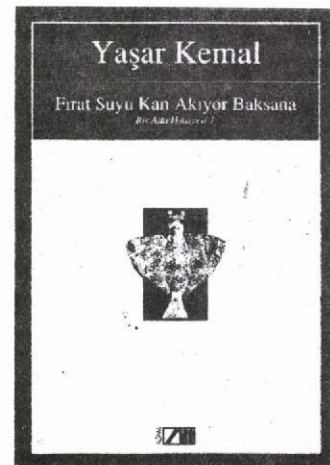
"Yaşar Kemal romannivîserê herî mezin yê
sedşalya me ye."
(Rojnameya Europe)

"Yaşar Kemal gotubêjekî herî mezin ya cîhana
nûjen e. Xwendina berhemên wî, jiyane fêmkirin
e. Ew, wek lehengekî bê tirs dinivîse."
(John Berger - Britaniya)

Li Tirkîyê peyva "Kurdistan" qedexa ye. Dewleta
gadirker a Tirk bi zagonên xwe yê nîjadperest û
şoven navê Kurdistanê qedexa kirine. Weşanên
Kurdan wexta behsa Kurdistanê dikin, sirf ji bo
peyva "Kurdistan" ji alî dadgehê ve têne qedexeki-
rin, polîs diçin wan weşanan dicivînin ser hev û
digrin dibin, berpîrsiyarên weşanan jî ji alî
dadgehê ve têne cezakirin.

Yaşar Kemal di romana xwe ya dawîn "Binêre!
Çemê Firatê Xwîn Diherike" de gelek caran peyva
Kurdistanê bi maneya xwe ya eslî, bi maneya we-
latekî -welatê Kurdan- dinivîse. Yaşar Kemal bi

şeweyeke gelek baş pesnê zimanê Kurdî dide. Ew
zimanê Kurdî gelek baş dinirxîne. Zimanê Kurdî zi-
maneke dewlemend û germ dipesîne û qîmeteke
giranbiha dide zimanê Kurdî.

Yaşar Kemal di vê romana xwe de bi zimanekî
edebî qetlîama Kurdên Yezîdî qal dike. Ew hem
qetlîama Kurdên Yezîdî behs dike û hem jî behsa
ola wan dike. Behsa pîroziya Laleşê dike. Gelek
pesnê Kurdên Yezîdî dide ku, ji ber ewqas zilm û
tehdâyê, ji ber ewqas qetlîaman Kurdên Yezîdî hêj
jî li ser piyanin, hebûna xwe û tradîsyona xwe ya
olî û kulturî didomînin.

Yaşar Kemal di vê romanê de ji bo Yezîyên Kurd weha dibêje:

"Yezîdî bi sedsalane ku êş dikşînin, têne kuştin.... Bi salane kuştin û qetlîama Yezîdîyan dom dike. Li çolan, li mixaran li çîyan digerin ji bo ku Yezîdîyek bibînin û bukijin. Jin, zarok, keçên ciwan, xort kî bi destê wan bikeve dikujin. Lê dîsa jî Yezîdî naqedîn, di berxwede didin..... Diçin Laleşê rûyê xwe di dergeha Şêx Adî Bîn Mîsafîr de didin, tewaf dibin..... Dibêjin evana bi Şeytan, bi Rojê, bi Axê û bi Agir bawer dikin. Ew Şeytên ku li hemberê xwedê serî hildaye. Kî Şeytan dîye? Kî çûye cem xwedê? Ji alîkî ve mirov binêre Yezîdî bi heq in. Yê afirîinker, yê ku tiştan dixûlqîne Ax e, Roj e, Av e, Ba ye, hewa ye. Yezîdî berê xwe didin Rojê û dua dikin. Bi sedsalan e ev însan hatin kuştin, hatin koçkirin, ewqas îşkence dîtîn, lê dîsa jî xwe netewandin, serê xwe xwar nekirin, serhildan, berxwededan, neqedîyan..... Ew di çîyan de wek teyrên Baz dijîn..... Zimanê wan Kurdî ye. Kurdî zimanêke pir dewlemend e.... Min di wan çîyan de germahîya zimanê Kurdî, ronahîya dilê însanan, ronahîya evîne dît."

Yaşar Kemal di romanê de behsa şerê Sarîqamîşê -Navçeya Erzeromê ye- ku di nabeyna ordiya Rus û Osmanîyan de çêbû, dike û encama şer li herêmê çawan bi xwe re xirabî, qetlîam, wêrankirin û kawilkirina gundên Kurdan û koçberiya gundiyên Kurd dike. Yaşar Kemal bi devê Şêxekî wexta behsa qetlîama Kurdên Yezîdî dike, dibêje "Binêre! Çemê Firatê Xwîn Diherike." Roman navê xwe ji vê gotinê digre.

Xwendevanên delal!

Nivîskarê navdar yê kokkurd Yaşar Kemal bi vê romana xwe dîsa derket pêşberê xwendevanan. Yaşar Kemal di edebiyatê de hosta ye. Ew çîrokvanêke bê hempa ye. Ew wexta ku behsa bûyereke dike û wê bûyerê dinivîse, bûyerê bi hostatî û bi teferuatan lihev dihune û wesana xweş dinexşîne ku mirov ji xwendinê têr nabe.

Berhemên Yaşar Kemal berhemên yek kulturek nîn e. Ew ji ber gelek kulturana berhemên xwe diafrîne. Lê, ew bi piranî di bin tesîra kultura Kurdî de, di

bin tesîra dengbêjên Kurd de maye. Edebiyata devkî ya Kurdî tesîrek mezin li ser wî kiriye û vê tesîrê xwe di berhemên wî de jî daye xuyakirin. Ji bo ku mirov ji Yaşar Kemal û berhemên wî fêhm bike; divê mirov ji Hemîngway, Faulkner, Homeros û destanên Kurdî fêhm bike.

Yaşar Kemal di qalkirinê de metodek wisan bi karîne ku; ew deqîqeyek dike sedsal, sedsalan dike dem ek. Ew, carna di gelek rûpelan de gulek, gi-hayek qal dike. Carna rêveçûna hespek di deherûpelan de têt behskirin. Hevokên wî kin û kurt in, lê bi lez û bez in. Di qalkirina wî de sîhir heyê ku mirov radipêçe.

Yaşar Kemal di vê romana xwe ya bi navê "Binêre Çemê Firatê Xwîn diherike" de behsa şer û koçberiyê dike. Şer bi xwe re wêrankirin û koçberiyê tîne. Hestê tolhildanê geş dike. Kî nî xerezê dixê dilê mirov. Yaşar Kemal di vê berhemê xwe de hêvîyek dide mirov ku dê dem bê mirovahî zora hest û daxwazên şer û şervaniyê bibê û şer ji nav însaniyê rabe. Ew dibêje "mirovahî pir kevnare ye, qedîm e. Bi milyonan însên bi milyonan dîtîn û raman afirandine. Îro însan di cîhanê de bi qasê ku bi însan dizane bi tiştêk din nizane. Însan jî dema ku bûye însan heta îro jî şer erjengî bûye, zariyaye, lê dîsa jî kuştîye. Mirovek çiqasî êş bikşîne hemû mirovahî ewqas êşê dikşîne. Bi mirovek re hemû mirovahî tê kuştin. Li dij şer şerkirin, li dij kuştinê şerkirin ramana herî baş û xweş e ku di vî axê de hatiye afirandin."

Romanên Yaşar Kemal kurtebehskirina destanên êş, elem, kîn, qehr, kerb û xîşima mirovahîyê ye. Lehengên berhemên wî gelek êş û elem dikşînin. Di vê romana xwe de nivîskar li ser yê ku êş û elemê bi hinekan didin kişandin disekine. Ew li ser guherîna însanan disekine. Bûyera vê romanê di giravek de derbas dibe. Girava kirmoriyan. Ji vê giravê koçberiya Ruman - Grekîyan- tê qalkirin. Ev girav cihê xweşiya xwezayê û cihê bereketê ye. Girav sîmgeyek e. Yekê ku di şer de talankarî bike, talanker be, dê di giravek weha de çi bike!? Nakokîyên di nav wî û di nav ronîştvanên giravê de, dê çawan be?

Jiyandina şer, wakiyek e, fenomenek e, ku mirov pê digehure. Yê ku şer dibîne û di nav şer de diji, hindî însanê berê, însanê dema çûyî nîn e. Ev pozîtifîstî bi devê qaymaqam weha têt gotin "Em hemû ji agir derketin. Ji agir em hemû şewifîn, dilên me perçe perçe bû. Em birîndar bûn. Me însanîyeta xwe wenda kir, digot Dr. Xelîl Nurî... Însanîyeta me çû, xweliya me ma. Hingê em însanên berê yên bi sîhet nîn in. Zarokên me jî hendî wek însanên berê nabin. Newîyên me jî... Hetanî qîyametê dê xwîn li ser wan bibare. Birîndar, nivîdî, dê hevûdu bixwin. Dê hestê xwe yê mirovahîyê hunda bikin, ronahîya hundirê wan dê bê tefantiin, weha dê bigerin, çavên hevûdu derxin..." Lê ev guherîna divê tenê ber bi xirabîyê ve be? Însan divê însanîyeta xwe wenda bike? Munaqeseya vê tiştî di vê romanê de heye. Şerê Sarîqamîşê û tîkçûna wê di vê romanê de ye. Ev roman dide xuyakirin ku; mirov digehure û dige-

hurîne. Heger mirov bixwaze her roj bi rojê re ji nû ve jîn bide, heger mirov bixwaze xwe ji hemû xirabîyan biparêze, heger mirov bixwaze xwe ji hemû hesûdiyan pîrûpak bike, wê gavê mirov ji nû ve diji, zînde dibe.

Mirov zarokên şanzdeh salî bixe nav şer, bişîne qada şer têt efukirin? Ew şerê ku mirov perîşan dike, tirs û xofê dixê ruhê mirov, tirs mirinê dixê laşê mirov. Ew şerê ku çiyê mirov hebe, bi xwe re dibe, mal û milkê mirov talan dibe, tenê dilê mirov tazî dihêle. Yê dimirin, dimrin, yê dimînin perçe, perçe lîme dibin. Tenê tirs dimîne. Mirov tirsê wenda nake. Heger mirov tirsê jî wenda bike, wê demê dilê mirov çawan dibe?

Yaşar Kemal di vê romanê de behsa gelek efsaneyên eşkîya û derwîşan jî dike. Ji xwe mirov dikare bibêje ku; ev roman destana însanane, destana mirovahîyê ye. Însan ku wek avê, wek axê, wek îrêjên ronahîyê naqede, narîze, namîre. Însanên qîlê û yê ku hatine qirêj kirin û yê ku xwe nûhkirine. Însan gava hevûdu dikujiin, bi xwe re xwezayê jî dikujiin, naturê qirêjê dikin. Çemê Firatê bi rojan bi cesedê însanan tije dibe. Çemê Fîradê xwîn diherikîne. Çemê Dicleyê-Tigrîs- bi mirîyan tijî dibe. Ji şer çi dimîne? Piştî şer ji parve çi dimîne? Birçîfî, perîşanî, tunebûnî, tîfo, gundên wîran, qeza û bajarên xirabkirî, darîstanên şewifî, ji serî hetanî binî welatekî xirabkirî. Mirovên seqet, birîndar û dîn. Ev hemû tişt di vê romanê de heye.

Yaşar Kemal di vê romanê de destana tîkoşîna însan bi însan re, însan bi xwezayê re nivîsiye. Ew di romana xwe de pesnê dostaniyê dide. Dostaniya ku divê di nav netewe û gelên cuda de divê pêk bê. Ew pesnê keda însanan dide, qîmetek giranbiha dide keda mirovan. Fona romana wî mozaîka gelên li Anadolîyê ye, gelên Mezopotamîyê ye. Mozaîka malbatên Anadolîyê û Mezopotamîyê ye. Mozaîka jin û mêran e. Mêr Kafkasî ye, jin Asurî ye. Mêr Kurd e, jin Azerî ye, mêr Tirk e, jin Erebe.

Di berhemên Yaşar Kemal de, êş û bextîyariya hezar salan heye. Hêvî û ronahîya pêşerojê heye. Xwendevanên edebîyathez divê berhemên wî bixwînin.

Romana Sirgûnê

“BÎRANÎNÊN JI MALA MIRÎ”

K. Helwest

Dostoyevskî vê romanê di sirgûnê de, di Sibîryayê de dinivîse. Dostoyevskî di hepisxana bajara Omsk'ê de 8 sal radize. Paşê wî sirgûnê Semîpalatînsk'ê - Sibîryayê- dikin. Li wir li ser vê romana xwe dixebite. Ew li gor tecrubeyên xwe û tiştên ku di hepisxanê de dîtiye, bihîstiyê û tiştên ku hatine serê girtiyan ji hêla sosyolojîk û psîkolojîk nixandiyê û pîvanên exlaqiyê bi kar aniyê. Ew di berhema xwe de tabloyên girtiyan ku ewqas di şert û şûtên zor de dijîn li ber çavan radixe. Dostoyevskî di vê berhema xwe de li hember girtiyan mirovhiz e, humanîst e. Ew vê rastiye diparêze; yê suçdar jî mirov e. Ew çiqas tawanbar be jî divê mirov bi çavên miroviyê lê binêre.

Romana bi navê “Bîranînên Ji Mala Mirî” pêşî di kovara “Vremya” yê de di salên 1861 - 1862'an de hatiye weşandin. Paşê ev berhem bi gelek zimanên cîhanê hatiye wergerandin û di wan welatan de hatiye weşandinê. Li tirkîyê jî 4 car bi wergêriya kesên cuda hatiye

wergerandin û weşandinê. Lê çî heyfe ku hêj ev berhem bi Kurdî nehatiye wergerandin û weşandin.

Dostoyevskî romanê ji du beşan pêk aniyê. Herdu beş jî di nav xwe de dibin bîst û yek - 21- beş. Di destpêka romanê de yê ku behsa romanê dike bi pêşkêşiyek baş qala romanê dike, wê pêşkêş dike. Yê pêşkêşvan di Sibîryayê de bi navê Aleksandr Petroviç Goryançîkov mirovek nas dike. Aleksandr Petroviç ji malbatak arîstokrat e. Ew ji bo ku jina xwe dîkujê wî dixin hepisê û paşê sirgûnê Sibîryayê dikin. Ew di bajara K.'yê de bi cîh û war dibe. Aleksandr Petroviç di vê bajarê de dersa zimanê Frensî dide zarokên arîstokratan. Ew jiyana xwe bi pereyên ku ji bo mamostetiya zimanê Frensî qezenç dike, didomîne.

Aleksandr Petroviç mirovekî ku naxwaze bi însanan re biaxife, têkilî bi kesek re danayne, ji derve re girtî, bi tenêtiya xwe razî ye û tim li malê ye. Di malê de hetanî serê sibê hinek tiştan dike, lê kesek nizane ew di malê de çî

dike. Ji bo vê jî, gelek kes dibêjin ew dîn e, bê hiş û bê eqil e, mirovek xerîb e. Di derheqê wî de gelek dedîqodî -paşgotin- tên gerandin. Ev paşgotinên ku ji bo Aleksandr Petroviç tê gerandin balkêşiya pêşkêşvan jî dikşîne. Ji bo vê ew dixwaze bi Aleksandr Petroviç re dîalog daynê. Lê bi ser nakeve. Pêşkêşvan ji bajêr diçe cihek din li wir sê meh dimîne û paşê vedigere. Pê dihesa ku Aleksandr Petroviç di nav tenêtiyê de miriye. Diçe mala wî, pere dide xwediyê xanî û jê nivîsên Aleksandr Petroviç dikire. Beşek nivîsên Aleksandr Petroviç di derbarê dema ku ew mehkûmê bêrkîşandina keştiyê buye, dema ku di hepisê de buye, beşa din jî di derbarê sehneyên ji mala mirî de ye.

Di esasê xwe de Aleksandr Petroviç Dostoyevskî bi xwe ye. Tiştên ku di berhemê de têt qalkirin, tiştên ku Dostoyevskî bi xwe qal dike ye. Mirov vê rastiye dikare jiyana Dostoyevskî û tiştên ku têt qalkirin bide berhev û bibîne. Dostoyevskî bi devê Aleksandr Petroviç jiyana mehkûmên hepisxaneyê dide qalkirin. Ew wexta ku di vê berhema xwe de behsa tiştan dike bi pîvan û metodên realist bi kar tîne. Nivîskarekî Frensî-Andre Gîde -Jiyan û Berhemên Dostoyevskî- ji bo Dostoyevskî dibêje: "Berhemên Dostoyevskî berhemên ku bi bûyerên ramanî ve tene berkirin in..... Berhemên wî di nav teoriyê de na, lê di nav bûyerên rasteqîn de dimînin. Sahneyên realist yên romanên wî, yên ku bi qalkirina bi maneyên psîkolojîk û exlaqî ve hatine dagirtin in."

Wek ku di rêzên destpêkê de jî hate gotin; Li gor dîtin û ramanên Dostoyevskî yê suçdar jî mirov e. Ew çiqas tawanbar be jî divê mirov

bi çavên mirovîyê lê binêre. Ev tişt rastiyeke zelal e. Binêrin, ferzkin yekî ku zarokan bikuje mehkumekî canî ye. Lê ew jî mirov e. Wek her mirovî xeyalên wî, tirsên wî, bextiyariyên wî, êş û derdên wî û hêviyên wî jî hene. Di berhemê de behsa amadekirina Paskalya û Noelê têt kirin. Mirov dibîne ku; yên mehkûm çiqas bi hewes xwe ji bo cejna Noelê amade dikin. Mehkûm bi vê xweamadekirina çejnê xwe wek yên derve, yên ne girtî, xwe wek mirovan dibînin, weha xwe hîs dikin.

Yên ku bi jiyana û berhemên Dostoyevskî hayîdarin, dizanin ku ew çiqas zor tê fêmkirin. Yên ku li Dostoyevskî bigerin wî dikarin tenê di nav berhemên wî de bibînin. Dostoyevskî jiyaneke sirgûniyê jîya. Gelek gilî û gazînen wî ji bo sirgûniyê hebû.

Aleksandr Petroviç mirovek arîstokrat û rewşenbîr e. Bîranînen xwe dinivîse. Ji jiyana hepisxaneyê gelek gilî û gazîni dike. Lê qala hinek tiştên wê yên baş jî dike. Mesela dibêje "Ez di hepisxaneyê de qet bi tenê nemam. Li wir mirov tenê nîn e." Ew dibêje ku di hepisxanê de mirov mecbûre fêrê gelek tiştan bibe. Mehkûm ji bo hêviya ku dê rojek cezayê xwe biqedînin û derkevin derve, bigihînin azadiya xwe, hemû derd û kulên hepsê dikşînin.

Dostoyevskî bi vê berhema xwe dîtinên xwe yên di derbarê mehkûmîyê û sirgûniyê de pêşkêşê xwendevanan dike. Ev dîtin û ramanên wî hêj jî rastiya xwe didomînin.

Şêxê Çiya : Hasan Sabah

K. Helwest

Li ser jiyana nivîskarê romanê agahdarîyek kurt: Freidoune Sahebjam nivîskarekî Îranî ye. Ew dîplomatekî kevn e û niha li Parîsê dijî. Freidoune Sahebjam berhemên xwe bi zimanê Fransî dinivîse. Ji bo ku di rojnameyên Fransê, Le Figaro û Le Monde'yê de nivîsên siyasî yên li dijî fundamentalîzmê nivîsî xişima rejîma Îranê ya fundamentalîst kişand ser xwe. Rejîma molayên Îranê ji bo wî biryara kuştinê derxistin. Her çiqas rejîma Îranê ji bo wî fermana îdamê derbixin jî, ew natirse û bîr û baweriyên xwe, dîtin û ramanên xwe hêj jî dinivîse. Freidoune Sahebjam gelek berhem afirandîye. Gelek berhemên wî yên edebî û pirtûkên wî yên siyasî hene. Hinek ji wan ev in: L'Îran des Pahlavis - Îrana Pehlevîyan, Hussein de Jordanie - Melîkê Urdunê Huseyîn, L'Îran vers L'an 2000 - Ber bi salên du hezarî ve Îran, Le Femme lapidée - Jina Ricimkirî. Şêxê Çiya : Hasan Sabah.

Naveroka Romanê

Ev romana wî ya bi navê Şêxê Çiya : Hasan Sabah, li ser sê mirovên navdar yên dîrokî, Nîzamûlmûlk, Omer Xayam û Şêx Hasan Sabah hatiye hunandin. Van hersê mirovan di dibîstanê de bi hev re mekteb xwendine. Paşê Nîzamûlmûlk dibe serok wezîrê împaratoriya Selçûkiyan, Omer Xayam dibe şaîrekî bi navûdeng û navdar. Hasan Sabah jî dibe şêxekî tarîqateke fanatîk. Di vê romanê de "îhtîras" û "Fanatîzm" heye. Terora fundamentalîstên Îslamî heye.

Hasan Sabah di sala di sala 1056'an de ji dayik dibe û di sala 1124'an de diçe ser heqîya xwe, dimire. Hasan Sabah kela Alamutê zêft dike û hetanî dawîya jiyana xwe di wê keleyê de dijî. Hasan Sabah û mirûdên wî di keleya Alamutê de jiyana komûnê dijîn. Hasan Sabah bi mûridên xwe Haşhaş -Afyon- dide kişandinê û bi wan

gelek çalakî dide kirin. Hasan Sabah dijmînê dagirkerên Selçûkî ye. Selçûkiyan Îranê dagir kirine, Hasan Sabah li dijî vê dagirkeriya wan têdikoşe. Nîzamûlmûlk bi eslê xwe Faris e, lê ew bûye serokwezîrê împaratoriya Selçûkiyan. Hasan Sabah li dijî Nîzamûlmûlk e jî. Ew dibêje; divê mirovek Îranî, esilzade, aryan ji Turaniyan re xizmet neka. Nîzamûlmûlk di dema ku di dibîstanê de bû digot Îranî aryan in, serbilind in, niha jî diçe ji barbarên turanî re xulamî dike. Bi emrên Hasan Sabah, mirûdên wî bi şeweya suîqastê bi hezaran mirov dikujin. Ew terorek wisan pêk tînin ku gund û bajarên Selçûkiyan dikin berma xwînê. Fedaiyên Hasan Sabah, sultanê Selçûkiyan Melîkşah û bi sedan serbaz û serhengên ordiya Selçûkiyan dikujin. Fedaiyên Hasan Sabah, bi suîqastek Nîzamûlmûlk jî dikujin.

Nivîskarê romanê her çiqas romanê li ser hîmên bûyerên rasteqîn afirandîye jî, di qalkirinê de wî romanê bi hawayê mîstîk rapêçandîye. Li gorî qalkirina nivîskarê romanê Hasan Sabah wexta ku dikeve tengasiyê her tim "dengê" tê pê û jê re dibêje ku ew dê çî bike, çawan bike, çawan tevbigere. Di romanê de şeweya "efsaneyê" jî hatiye pêkanîn. Jiyana Hasan Sabah, Nîzamûlmûk û Omer Xayam wek efsaneyê têt qalkirin.

Mirov wexta ku li rewşa Îranê ya Îroyîn dinire, dibêje qey tovên wê di sedsala 11'an de hatiye avêtin. Hasan Sabah wek prototîpê Ayetullah û molayên Îraniyan e. Tarîqata Batîni jî alî Hasan Sabah ve hatiye belavkirin. Di hîmê ve tarîkatê de xwîn heye, teror heye. Mirov dikare bibêje ku bapîrêj Xizbullahçiyên îroyîn Batîniyên doyin in. Ji bo ku mirov rewşa rojhilata navîn baş bizanibe û kirinên rejîma Îranî yên terorîst fêhm bike, divê mirov vê pirtûkê bixwîne.

Sven O Bergkvist û Romana Wî

K. Helwest

Sven O Bergkvist nivîskarekî Swêdî ye. Ew di sala 1927'an de li bakûrê Swêdê hatiye dinê. Piştî xwendina dibistanê dest bi karkeriya darîstanê dike. Di fabrîqeya daran de kar dike. Deh sal di fabrîqê de dixebite û nexweş dikeve. Nexweşiya wî nexweşiya weremê ye. Di nexweşxaneyê de gelek radize, tedawî dibe.

Romana wî ya yekem: Vandring till Ljusbacke -Rêveçûna Ljusbacke'yê ye-. Ew di vê romana xwe de pêvajoya deh saliya karkeriya xwe û rewşa karkerên fabrîqayê dinivîse. Di berhemên Sven O Bergkvist de paştmayîna bakûrê Swêdê, rewşa karker, gundî û xebatkarên çiftlikan, jiyana û têkoşîna wan bi zimanek edebî têt qalkirin. Sven O Bergkvist di berhemên xwe de zimanê gelêrî bi kar tîne. Ew bi zimanek sivik û hêsan, zimanek ku hemû xwendevan bi hêsanî jê fêhm dikin, dinivîse.

Sven O Bergkvist di gelek kovar û rojnameyan de nivîs, meqale dinivîse. Gelek pîyes û şanoyên wî di Televîzyonê de hatine leyistin. Wî 40 pirtûk nivîsiye û weşandîye. Gelek xelatên taybetî wergirtiye. Li Swêdê di nav nivîskarên karker de yê herî navdar Sven O Bergkvist e.

Niha ez dê bi kurtahî romana wî ya bi navê "Serîhildana Ezmên" binîrxînim. Ev roman romana têkoşîna çîna karkeran ne. Romanek çînî ye. Tê de yên serdest, kapîtalîst hene. Li hemberê kapîtalîstan karker hene, têkoşîna şoreşgerî heye. Di vê romanê de mirovên ku di ciwaniya xwe de jî û di kaliya xwe de jî sosyalîst in, hene.

Ev romana Sven O Bergkvist wek belavokek siyasî ye. Belavokek siyasî ku bi gotinên edebî hatiye honandin. Romanek bi heyecan e, balkêş e û serkeftî ye. Bûyerên romanê di nav karkerên fabrîqayê û li der dora fabrîqayê diqewime. Di romanê de, çawan li bakûrê Swêdê dewlemendiya şexsî pêşve diçe, feqîrî û belengaziya civaka karkerên fabrîqayê û dewlemdbûna kapîtalîstan ku her diçe zengînîya wan zêde dibe di romanê de têt neqîşandin, bi zimanek herîkbar têt qalkirin.

Sven O Bergkvist meslegê xwe yê roman-nivîserîyê gelek baş pêk tîne. Dilê wî her tim li ber karkeran lê dixê. Ew li gor bîr û bawerîya xwe ya sosyalîstî tevdiqere û dinivîse. Loma jî di vê romana wî de berxwedan heye, teslîmbûnî qet tune ye. Li hemberê burokrasiyê têkoşînek mezin têt dayin. Romanek jîndar e. Leheng û figurên romanê bi hostatî hatine xuliqandin.

Ji Weşanên Nû

-1-

Kovara Helwest

Em dixwazin di her hejmara kovara Helwestê de cîh bidin danasîna weşanên nû. Daxwaza kovara Helwestê yek jê ew e ku; di nav xwendevanên xwe de diyalogên germ dayne, ji bo têkilî û diyalogê bibe pirek û xwendevanan bi berhemên nivîskarên Kurd hayidar bike. Heranî niha, di gelek deman de nivîskarên Kurd berhem derxistine, lê îmkânên wan ewqas tunebûye ku nivîskar û ronakbîrên Kurd yê din bi berhemên xwe hayidar bikin. Kovara Helwest ji bo vê îmkaneke baş e ku dikare vê wezîfeya danasîna pirtûkên nû pêk bîne. Yê ku pirtûkên nû diweşînin bila yekê ji adresa kovara Helwestê re bişînin ku em wê bidin danasînê. Ne hemû be jî, gelek nivîskar û ronakbîrên Kurd aboneyên kovara Helwestê ne. Bila bi riya kovarê hemû kes ji berhemên nû hayidar bibin. Kovara Helwest li benda berhemên nû ye.

Em li jêr hinek pirtûkên ku nû derketine û hejmarên dawîn yê du kovarên Kurdî bi xwendevanên xwe didin danasînê.

Kovara Helwest

Pirtûka Perwîz Cîhanî “Ax Şilêrok”

Perwîz Cîhanî nivîskarekî Kurd e. Ji Kurdistana Rojhilat e. Ew li Kurdistana Îranê kovareke kulturî ya bi navê “SÎRWE” derdixe. Di dema ku rojnameya “Kurdistan Press” weşana xwe didomandin kurteçîrokeke Perwîz Cîhanî di Kurdistan Pressê de derçû. Ev kurteçîrok li ser şerê birakûjîyê bû. Di pêşbirika kurteçîrokan de vê kurteçîrokê xelata yekem girt e.

Pirtûka bi navê “Ax Şilêrok” berhemeke edebî ye. Helbesteke gelek dirêj e. Perwîz Cîhanî ji bo pirtûka xwe ya helbestê pêşgonineke jî nivîsiye. Ew di pêşgotinê de li ser têkiliyên Kurdan û Azeriyan disekine û behsa Kurdên ku ji alî Azeriyan ve hatine asîmîlekirin dike. Gotinên balkêş dibêje.

Ev helbesta dirêj 167 bend in. Di dawîya pirtûkê de beşa ferheng û şîrovekirinê heye. Di helbestê de dagirkirina Kurdistanê, êş û azara ku gelê Kurd ji dirêjîya mêjûyê da li destê zordar û dagirkeran

dîtiye û dibîne destnîşan dike. Navê şilêlok jî ji navê zozaneke Kurdistanê ye. Ev zozan zozanê gundê Balasora jêrîn e ku li ser bajarê Xoyê ye.

Perwîz Cîhanî hinek beşên helbesta "Ax Şilêrok"ê di kovara SÎRWE hejmara 12 û 13ê de weşandiye. Lê ji ber sansora dewletê nikaribûye hemê bendên helbestê biweşîne. Ji xwe ji pêşgotinê jî diyar dibe ku li ser kovara SÎRWE sansora dewleta Îranê heye.

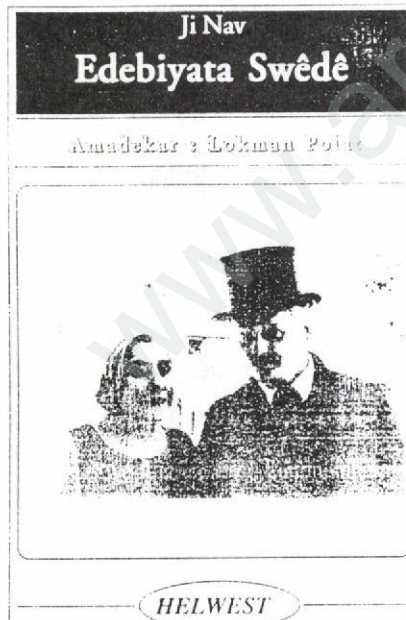
Pirtûka Perwîz Cîhanî 64 rûpel e û di nav weşanên Apec de, li Swêdê derketiye.

"Ji Nav Edebiyata Swêdê"

Amadekar : Lokman Polat

Weşanên Helwest - Çanda Nûjen

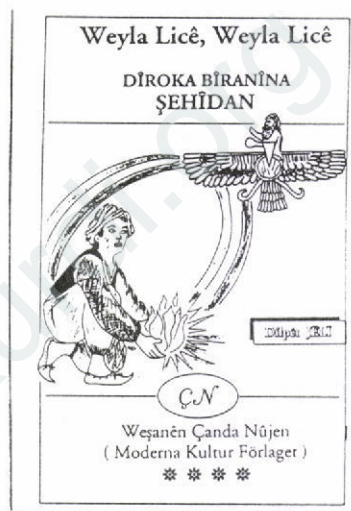
Ev cara yekem e ku bi zimanê Kurdî -bi zaravayê Kurmancî- pirtûkeke li ser edebiyata Swêdê derdikeve. Amadekarê pirtûkê Lokman Polat e. Pirtûk 120 rûpel e û di nav weşanên Helwest - Çanda Nûjen de derketiye.

Di pirtûka bi navê "Ji Nav Edebiyata Swêdê" de kurtejiyan û analîza berhemên 23 nivîskarên Swêdî hene. Li ser helbesta hevdem ya Swêdê jî

nivîseke analîzê heye. Hinek kurteçîrok û tekstên nivîskarên Swêdiyan jî hatine wergerandin û di nav vê pirtûkê de cîh girtine. Di dawiya pirtûkê de jî hevpeyvîneke bi redaktorê kovara "Författaren - Nivîskar" Maria Radîkova re heye.

Weyla Licê, Weyla Licê "Dîroka Bîranîna Şehîdan"

Ev pirtûk wek destana hemû şehîdên Kurdistanê hatiye amadekirin. Di vê pirtûkê de li ser xirabkirin, şewitandin û qetlîama navça Licê hatiye sekandin. Nivîskar bi zimanekî lirîk û têr û têje edebî qetlîama navça Licê tîne zimên. Nivîskarê pirtûkê Dilpê Jêlî ye. Adil Duran jî bo pirtûkê pêşgotineke nivîsiye. Pirtûk 95 rûpel e û di nav weşanên Helwest - Çanda Nûjen de derketiye.

Berhemên weha bi nirx in, bi qîmet in, giranbiha ne. Nivîskarê pirtûkê jî kezeba xwe zariyaye, bi dil û can êşa gelê Kurd haniye zimên. Dilpê Jêlî mirovekî welatparêz e û ji ber bîr û baweriyên xwe yê Kurdperweriyê di zîndanên dagirkerên Tirkî de bi salan razaye. Ew hêj jî ji bo azadiya gel û rizgariya welat têdikoşe.

ŞEYH SAÎT İSYANI
(Serîhildana Şêx Seîd)
Behcet Cemal
Weşanên Jîndan

Behcet Cemal nivîskarekî Kemalîst e. Wî li gorî îdeolojiya fermî -Kemalîzm- serîhildana Şêx Seîd nirxandiye. Wî ji ber belgeyên fermî yê dewleta komara Tirkiyê vê pirtûkê amade kiriye. Pirtûk cara yekem ji vir 43 sal berê, di sala 1955ê de ji alî "Weşanên Kutupxaneya Atatürk" ve hatiye weşandin. Weşanxaneya Jîndan pirtûkê wek belgeyeke dîrokî yê Kemalîstan ji nû ve weşandiye. Weşanxaneyê di pirtûkê de tu guhertin çênakirîye, pirtûkê wek eslê wê weşandiye. Tenê di berga dawî de li ser navê weşanxaneya Jîndanê ev gotin hatine nivîsîn: "Ev pirtûk di dema tevgera rizgariya netewî ya Kurd a sala 1925ê de, notên ku ji alî generalên Tirk ve hatine nivîsîn in."

Di vê pirtûkê de belgeyên dadgeha komara Tirk a li Amedê ku fermana dardakirana Şêx Seîd û hevalên wî dide hene. Li gorî van belgeyan, dagirkerên Tirk jî qebûl dikin ku serîhilda Şêx Seîd serîhildaneke netewî bûye û ji bo Kurdistaneke serbixwe ev serîhildan hatiye pêkanîn. Pirtûk 122 rûpel e. Di berga pêşîn ya pirtûkê de wêneya Şêx Seîdê nemir heye.

DI SIYASET Û WÊJEYA KURDÎ
DE DÎTINÊN MONOLOTÎK,
OTORÎTER Û TENGIYÊN HIZIRÎ
Amadekar : M. Yilmaz
Weşanên Jîndan

Ev pirtûk pirtûka hevpeyvînan e. Di pirtûkê de bi Îbrahîm Guçlu, Mehdî Zana, Eshat Ayata, Sîrac Bîlgîn û Eriç Ostlîng re hevpeyvînanên ku hatine çêkirin hene. M. Yilmaz bi wan kesan re hevpeyvînan çêkirîye û paşê van hevpeyvînan civandîye ser hev û wek pirtûk weşandiye.

Nivîskar û wergervanê Kurd Eshat Ayata ji bo pirtûkê pêşgotîneke bi zimanê Swêdî nivîsiye. Di berga dawî ya pirtûkê de jî bi Swêdî kurtenivîseke Peter Eriçson heye. Hevpeyvîn hemû bi Kurdî ne. Herdu nivîsên bi Swêdî jî, bi gotinên balkêş hatine xemilandin. Xweziya amadekarê pirtûkê van herdu nivîsên Swêdî jî wergerandana Kurdî.

Hevpeyvînan ku di vê pirtûkê de ne bi her awayî girîng in, dîtînan balkêş têde hene. Di hevpeyvîna ku bi Esat Ayata re hatiye çêkirin de, li ser kovara Vate (ev kovar bi zaravayê Zazakî tê weşandin) rexneyên balkêş hene. Îbrahîm Guçlu jî pirsra demokrasîyê bi berfirehî qal kiriye.

Di alî dawîya pirtûkê de navên çend nivîskaran hatiye nivîsîn û paşê jî çend berhemên nivîskaran hatiye nivîsîn. Çima hatiye nivîsîn, ev jî diyar nîn e. Tu eleqeya vê pirtûkê û navê nivîskaran û çend berhemên wan bi hevûdu re tune ye. Çima hatiye nivîsîn?

Kovara RASTÎ

Kovara Rastî kovareke siyasî û şîrovevî ye. Du hejmarên wê derketine. Xwediyê kovarê Komela Gulan e. Kovar li Stockholmê (Swêd) derdikeve. Berpirsiyarê giştî jî Dara Bîlek e. Redaksiyona kovara Rastî ji van kesan pêk hatiye: Cemal Batun, Dara Bîlek, Nasrat Hacî, Dr. Alan Silo û Dr. Elî Huseyn e.

Di hejmara duyem ya kovara Rastî de ev nivîs hene:

Di destpêkê de pêşgotineke heye. Di vê pêşgotinê de li ser revandina Şemdîn Sakik hatiye seknandin. Sernavê nivîsê "Bûyera Revandina Şemdîn û Helwesta Rastî'yê" ye. Di vê nivîsa şîrove de, bûyera revandina Şemdîn Sakik li gorî dîtina PDKa başûr -dîtina fermî- hatiye nixandîn.

Rastî

Nivîsa yekemîn a vê hejmarê nivîsa rehmetî Orhan Kotan e. Ev nivîs nivîsa dawîn ya Orhan Kotan e ku di kovarên Kurdî de tê weşandin. Kovara Rastî hejmara duyem hêj di çapxaneyê de bû, Orhan Kotan çû ser heqîya xwe, wefat kir e. Sernavê nivîsa Orhan Kotan "Li Pêş Berpirsiyariyên Dîrokî" ye. Orhan di vê nivîsa xwe de rexne li PKKê digre û PDKê diparêze. Fewzî Ertuşî li ser semînerê ku rewşenbîrên Kurd, Alman û Tirk beşdar bûne radiweste. Cemal Batun li ser "Konseptên Siyasî û Tevgera Kurd" nivîsiye. Nivîseke balkêş e û têde rastîya konseptê siyasî û tevgera Kurd hatiye zimên. Selîm G. Li ser "Rojnamegerîya Kurd li Bakûrê Kurdistanê" lêkolîn çêkiriye û agahdarî daye xwendevanan. Nasrat Hacî li ser rojnamevanîya Kurdî li Kurdistana Iraqê sekiniye. Dr. Alan Haco jî nivîseke balkêş nivîsiye û li ser "Nexweşîya Partîperestîyê" sekiniye. Dr. Elî Huseyn li ser nakokiyên 1964an yê di nav PDKê û tesîra wê ya li ser PDK-Îran sekiniye. Dara Bîlek bi kurtî "Pêvajoya Dîrokî Ya Tevgera Kurd Li Bakûrê Kurdistanê" nivîsiye. Rojhat Amedî jî li ser Kurdan û siyaseta dîtînê xwe nivîsiye. Nivîsa dawîn jî a Muhamed Dewran e. Navê sernivîsa wî "Ax Ziman, Ziman" e. Kovara Rastî 42 rûpel e û ji sê mehan careke derdikeve.

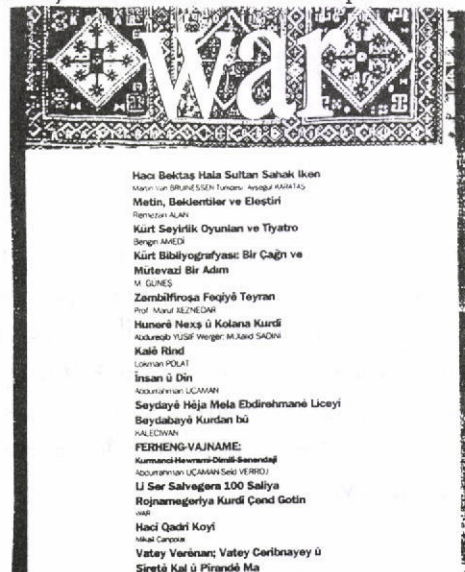
Kovara WAR

Kovara War kovareke demsalî ye. Ev çar hejmare ku bi rêk û pêk di dema xwe de derdikeve. War kovara lêkolîn û lêgerînê ye. Her çar hejmarên wê jî ji alî naveroka xwe ve dewlemend e. Gelek nivîsên baş û hêja yê lêkolînî di kovara War de tene weşandin.

Kovara War bi du zimanan bi Tirkî û Kurdî(zaravayê Kurmancî û Zazakî) derdikeve. Di vê hejmara çaran de nivîsên Kurdî hîn zêdetir in. Di hejmara 4an a kovara Warê de ev nivîs hene:

Martîn Van Bruinessen li ser Hacî Bektaş nivîsiye û ev nivîsa wî wergerandine Tirkî. Ramazan Alan li ser rexneyê bi tirkî nivîsiye. Bengîn Amedî bi Tirkî li ser leyistikên Kurdî û Şanoyê şîrove kiriye. M. Guneş ji bo pêngava avakirina biblîyografîya Kurdî bangêk kiriye. Prof. Maruf Xeznedar "Zembîlfiroşa Feqîyê Teyran" nixandîye. Lokman Polat romana Mehmed Uzun "Mirina Kalê Rind" analîz kiriye. Abdurrahman Uçaman li ser "Însan û Dîn - Mirov û ol" sekiniye. Mikail Canpolat li ser jiyana "Hacî Qadirê Koyî" nivîsiye. Kalêciwan jî li ser bîranîna Mela Ebdirehmanê Licî nivîsiye. Ferhenga Kurmancî, Hewramî, Dimilî, Senendejî di vê hejmarê de jî didome.

Kovara War li Stenbolê derdikeve. Xwediyê kovarê li ser navê weşanên Kor, Kamber Soypak e. Ev hejmara kovara Warê 168 rûpel e.

Weşanên Nû

Ji Nav Weşanên Nûdem

HAWAR

Dengê Zanîne

Derket!

Bixwînin! Bidin Xwendin!

Xwe bi Hawarê serbilind bikin, mala xwe pê şên
bikin, giyanê xwe pê şa bikin!

Ji Nav Weşanên Helwest - Çanda Nûjen

EY ŞEHÎD, HEY HEBÛN

Lokman Polat

JI NAV EDEBIYATA SWÊDÊ

Lokman Polat

HESPÊ BOZ Û ŞÊXZADE

Lokman Polat

Bixwînin! Bidin Xwendin!

..... HELWEST

Kovara Çandî, Edebî û Rexneyî

Hejmar / No : 11 – Sal / Year - Payiz - 1998

ISSN - 1400 - 9404

Helwest - Çanda Nûjen

Helwest - Analîz # Kultur # Lîteratur